

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Socialines pedagogikos magistrantūros studijų programa

Irma Lalienė

**MOKYKLOS NELANKANČIŲ PAAUGLIŲ ALKOHOLIO VARTOJIMO
KAITA TAIKANT GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROGRAMĄ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė-
Doc. Dr. Asta Vaitkevičienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* vaikų nelankymo mokyklos sampratos, priežastys ir mokyklos nelankantiems paaugliams taikymo gyvenimo įgūdžių ugdymo programą funkcijų *analizė*.

Iškelta *hipotezė*, kad po gyvenimo įgūdžių ugdymo programos blogai lankančių mokinių socialiniai įgūdžiai bus labiau išlavėję.

Anketinės *apklausos metu* buvo atliktas tyrimas, kurio *tikslas*: įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikį mokyklos nelankančių paauglių alkoholio vartojimui. Apklausa atlikta du kartus prieš programos taikymą ir po jos. Atlikta *statistinė* (aprašomoji vidurkių) duomenų analizė pagal ANOVA kriterijų.

Tyrimo dalyvavo 11 mokyklą blogai lankančių mokinių.

Empirinėje dalyje nagrinėjama, blogai lankančių mokinių bendravimo mokykloje su bendraamžiais, mokytojais bei santykių su šeima ypatumai, psichologinė būsena mokykloje; nenoro mokytis priežastys. Lyginami tiriamųjų duomenys gyvenimo įgūdžių programos kontekste.

Svarbiausios išvados:

1. Tyrimo rezultatai parodė, kad pakito mokinių socialinis įgūdis – mokėti atsisakyti, prieš programą alkoholio vartojimas buvo aktualia problema ir alkoholio vartojimą respondentai labiausiai siejo su draugų įtaka, po programos statistiškai patikimai sumažėjo alkoholiu toleruojančių mokinių skaičius.
2. Taikant gyvenimo įgūdžių programą statistiškai patikimai sumažėjo mokinių gėdos, baimės, kaltės jausmas siejamas su mokykla, statistiškai patikimai padidėjo džiaugsmo pojūtis.
3. Taikant gyvenimo įgūdžių programą statistiškai patikimai sumažėjo mokinių reakcijų į patyčias raiška. Reiškia pakito socialinis įgūdis – mokėti nereaguoti į provokuojančias situacijas.
4. Taikant gyvenimo įgūdžių programą nustatytas socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikis blogai lankančių mokyklą mokinių socialiniams įgūdžiams: programos metu taikytos pedagoginio poveikio priemonės turėjo teigiamą įtaką mokinių socialiniams įgūdžiams, vertinant mokykloje patiriamus sunkumus.
5. Tyrimo hipotezė, kad po gyvenimo įgūdžių ugdymo programos blogai lankančių mokinių socialiniai įgūdžiai bus labiau išlavėję, pasitvirtino.

Esminiai žodžiai: socializacija, įgūdis, paauglys, motyvacija.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. MOKYKLOS NELANKYMO SAMPRATA IR PRIEŽASTYS	7
1.1. Mokyklos nelankymo priežastys ir jų klasifikacija pagal amžiaus tarpsnius.....	8
1.1.1. Šeimos įtaka mokyklos nelankymui	12
1.1.2. Grupės ir bendraamžių įtaka mokyklos nelankymui	15
1.1.3. Televizijos įtaka rizikos faktoriams.....	16
1.1.4. Mokyklos įtaka vaikų mokyklos nelankymui.....	18
1.2. Mokyklą nelankančių paauglių psichosocialinio elgesio bruožai	20
1.3. Mokyklos nelankymo prevencinės galimybės.....	24
1.4. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos struktūra ir tikėtinas poveikis	26
2 skyrius. GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROGRAMOS POVEIKIS BLOGAI LANKANČIŲ MOKYKLĄ PAAUGLIŲ ALKOHOLIO VARTOJIMUI.....	30
2.1 Tyrimo metodika	30
2.2. Respondentai	30
2.3. Gyvenimo įgūdžių programos poveikio blogai mokyklą lankantiems mokiniams tyrimas	31
Išvados	43
Literatūra	44
Summary	49
Priedai.....	50

IVADAS

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas . Mokyklos nelankymo problema yra pasaulinė. Ji egzistavo visais laikais. Tačiau viską apimančia ji tapo tada, kai pradėjome įgyvendinti privalomojo mokymo (Lietuvos švietimo įstatymas reglamentuoja, kad vaikai ir paaugliai privalo mokytis iki 16 metų) politiką. Nelengva įgyvendinti šį tikslą, nes dalis moksleivių mokyklą lanko nenoriai, dažnai praleidinėja pamokas, o kartais visai atsisako mokytis, netgi meta mokyklas.

Mokyklos nelankančių arba blogai besimokančių, dažnai praleidžiančių pamokas tolesnis mokymasis Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių tampa nacionaline problema, nes jų ugdymą reglamentuojančiose dokumentuose yra fiksuojamas vaikų mokymasis iki 16 metų. Nesprendžiant šios problemos, jos įtaka visuomenei vis didės. Amerikos mokslininkas J.D. Finn (1989), tyrinėjantis šią problemą, pažymi, kad anksti palikę mokyklą vaikai ateityje ne tik apsunkins savo socialinę ir ekonominę gerovę, bet pareikalaus papildomų valstybės subsidijų socialinėms, sveikatos apsaugos, įdarbinimo programoms remti, jeigu švietimo lėšos nebus laiku panaudotos minėtajai problemai spręsti.

R. Civinsko, V. Levickaitės, I. Tamutienės (2006) teigimu, vaikų vengimas lankyti mokyklą yra aktualus ir tapęs socialine problema Lietuvoje. Savivaldybių duomenimis, 2003 m. mokyklos nelankė 572 vaikai, 2004 m. – 505, 2005 m. – 631, 2006 m. – 357, 2007 m. – 259, 2008 m. – 200 vaikų iki 16-os metų. Daugiausia mokinių „pasimeta“ 5–8 klasės (Sunkmetis gimdo bemokslis, 2009). Tačiau tikslus mokinių, nelankančių mokyklos, skaičius lieka neaiškus, nes jį sunku nustatyti dėl netobulos mokyklinio amžiaus vaikų apskaitos sistemos, o be to, skirtingi šaltiniai naudoja skirtingas skaičiavimo metodikas ir taiko skirtingus kriterijus mokyklos nelankančių vaikų skaičiui nustatyti.

Ugdymas ir vaiko gyvenimas – neatskiriami. Svarbiausia šioje grandyje yra mokykla. Mokykla, kuri suteikia mokiniui ne tik žinių ir įgūdžių, bet ir ugdo mokinio asmenybę, sudarydama jam sąlygas mokytis, gyventi kartu, pažinti, veikti, būti, gebėti savarankiškai apsispręsti ir prisiimti asmeninę atsakomybę. Mokyklos kryptinga ir sisteminga veikla svarbiausia sąlyga ugdymui. (Delors, 1996).

Mokinių mokyklos nelankymo problemos aktualumą rodo Vyriausybės pastangos sugražinti vaikus į mokyklas. 2005 m. Lietuvos Vyriausybė patvirtino „Vaikų sugražinimo į mokyklas gaires“, kuriose numatyta sukurti vieningą vaikų sugražinimo į mokyklas sistemą numatant tarpinę grandį, kuri keltų mokymosi motyvaciją, ugdytų vaikų socialinius įgūdžius, padėtų vaikams atgauti prarastą gebėjimą mokytis bei toliau tęsti mokslus pagal privalomo švietimo programas. Įgyvendinant šias gaires 2006 m. Lietuvos socialinių pedagogų asociacija

pradėjo įgyvendinti ES struktūrinių fondų finansuojamą projektą „Vaikų, iškrentančių iš bendrojo lavinimo sistemos skaičiaus mažinimas, stiprinant prevencinių grupių veiklą ugdymo įstaigose“, parengė mokomąją medžiagą „Vaikų iškrentančių iš bendrojo lavinimo sistemos, skaičiaus mažinimas: prevencinių grupių veikla ugdymo įstaigose“, parengė kvalifikacijos kėlimo ir profesinio tobulinimo programą „Lankomumo problemų prevencija mokykloje“ (2008), metodines rekomendacijas mokyklų specialistams, klasių auklėtojams, pedagogams, pedagoginių psichologinių tarnybų darbuotojams.

Rūpinantis mokyklos nelankymo klausimais, svarbi mokinių, turinčių rizikos veiksnių, charakteristika. Tai nauja ir aktuali problema, su kuria susidūrė mūsų visuomenė. Šie mokiniai paprastai nenoriai arba blogai lanko mokyklą, vartoja psichotropines medžiagas, nusikalsta, lieka gatvėje. Mokykloje tokie vaikai erzina pedagogus, trukdo vesti pamokas, kyla mokymosi problemų. J. Pivorienė (2006) teigia, kad vienas iš veiksnių, lemiančių vaikų nepageidaujamo elgesio atsiradimą, yra auklėjimo, bendravimo šeimoje trūkumai. Tačiau jei vaikas turi bent vieną reikšmingą suaugusį žmogų, kuris yra tinkamas pavyzdys elgesiu ir gyvenimo būdu, tai jis yra apsaugotas nuo blogos įtakos ir šio vaiko elgesys keičiasi į gerąją pusę, statomi jo socialinės kompetencijos pagrindai.

Tema pasirinkta siekiant atidžiau pažvelgti į šia aktualią problemą. Siekiant paauglius apsaugoti nuo blogos įtakos, alkoholio vartojimo, nepageidaujamo elgesio atsiradimo, reikalinga išsiaiškinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos veiksmingumą mokyklos nelankančių paauglių alkoholio vartojimui.

Tyrimo objektas: Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikis mokyklos nelankančių paauglių alkoholio vartojimui.

Tyrimo hipotezė - keliami prielaida, kad po gyvenimo įgūdžių ugdymo programos blogai lankančių mokinių socialiniai įgūdžiai bus labiau išlavėję.

Tyrimo tikslas: Įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikį mokyklos nelankančių paauglių alkoholio vartojimui.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokyklos nelankymo priežastis teoriniu aspektu.
2. Įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikį mokyklos nelankančių paauglių bendravimo sunkumų įveikimui.
3. Įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikį mokyklos nelankančių paauglių teigiamų emocijų formavimuisi.
4. Įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos poveikį alkoholio vartojimui.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 11 paauglių, kurie reguliariai praleidinėja pamokas.

Tyrimo metodologiniu pagrindu pasirinkta socialinio išmokymo teoriją, teigianti, kad tokie socialiniai veiksniai – kitų asmenų (socialinio darbuotojo) elgesio stebėjimas yra svarbūs mokymuisi ir veiklai. Stebint ir modeliuojant kitų elgesį socialinėje grupėje, į kurią asmenį įtraukia mėgstama veikla, galima išugdyti reikalingus socialinius įgūdžius (Bandura, 2000).

Darbe naudoti tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Konceptijų, sampratų bei požiūrių lyginamoji analizė.
3. Mokyklos nelankančių mokinių anketinė apklausa, taikant gyvenimo įgūdžių programą.
4. Statistinis tyrimo duomenų apdorojimas taikant SPSS programinės įrangos aprašomosios statistikos metodą.

Magistro darbo struktūra: Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (73 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 7 lentelės, 13 paveikslų. Prieduose pateikiama tyrimo anketa, gyvenimo įgūdžių programos veiklos dienoraštis. Darbo apimtis – 50 lapų.

Pagrindinės sąvokos

Socializacija – (angl. *socialization*) – istoriškai sąlygotas socialinės atskirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendravimo procese. Individas perima socialinį patyrimą, kai yra ugdomas (t.y. tada, kai jį tikslingai formuoja kiti žmonės), ir tada, kai jį veikia įvairūs stichiniai, dažnai priešaringi socialiniai veiksniai. Daugiausiai socializaciją lemia mokymas ir auklėjimas.

(Augis, 1993).

Įgūdis (angl. *skill*) – labai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti. Skiriami suvokimo, intelektiniai, judėjimo įgūdžiai.

(Augis, 1993).

Motyvacija - tai poreikis ar troškimas, kurie teikia elgesiui energijos ir nukreipia jį į tikslą. (Myers, 2000).

Paauglys - augantis žmogus, stovintis ant suaugusiojo amžiaus slenksčio. Pasiiektas vystimosi lygis, išaugusios paauglio galimybės skatina savarankiško, savojo Aš įtvirtinimo poreikį. Paauglys siekia, kad suaugusieji pripažintų jo teises ir potencialias galimybes

(Leliūgienė, 2003).

1. MOKYKLOS NELANKYMO SAMPRATA IR PRIEŽASTYS

Pastaruoju dešimtmečiu Lietuvos visuomeniniame gyvenime vyksta daug reformų socialinių, ekonominių, kultūrinių, kurių pasekmė - daug pozityvių demokratinų pokyčių. Kartu su demokratinės sistemos privalumais pasireiškė ir socialinės problemos - nedarbas, alkoholio vartojimas, ženklaus nusikalstamumo augimas, narkomanija, o švietimo sistemoje viena iš opiausių problemų tampa dalies mokinių mokyklos nelankymas, epizodinis mokyklos lankymas, iškritimas iš mokyklos.

Šiuo metu egzistuoja kelios skirtingos mokyklos nelankymo sampratos. Gečienė I. ir Čiupailaitė D. (2006) teigia, kad mokyklos nelankymo problemai apibrėžti dažniausiai pasitelkiamos šios sąvokos: „mokyklos nelankantys vaikai“, „prastai lankantys vaikai“, „epizodiškai lankantys vaikai“, „iškritę iš švietimo sistemos“, „anksti pasitraukę iš švietimo sistemos“ ir pan. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime (1997 m. rugpjūčio 4 d. Nr. 889) „Dėl mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo“ sakoma, kad mokyklos nelankančiais laikomi tie mokiniai, kurie mokyklos turimais duomenimis turi lankyti mokyklą, bet nelanko.

Valstybinėje vaikų grąžinimo į mokyklas programoje pasiulytas naujas mokyklos nelankačių vaikų apibrėžimas: - Mokyklos nelankantis vaikas – tai nesimokantis vaikas, kuriam tais kalendoriniais metais sueina 7 – 16 metų, neįregistruotas į mokinių registrą, bei mokinytis esantis mokinių registre, tačiau ilgiau nei 1 mėnesį nelankęs mokyklos. Vaikų sugrąžinimo į mokyklas programos projekto bendrosiose nuostatose nurodoma, jog mokyklos nelankantis vaikas – tai vaikas, kuris nesimoko pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas ir yra iki 16 metų amžiaus. O nereguliariai mokyklą lankantis vaikas – tai vaikas, kuris yra mokyklos sąrašuose ir per tris mėnesius praleido daugiau, kaip trečdalis pamokų be pateisinamos priežasties (Mokyklos nelankymo problemos ir jų sprendimo galimybės 2010-06-09).

Dauguma savivaldybių renka duomenis apie vengiančius lankyti mokyklą vaikus (epizodiškai, nereguliariai lankančius), tačiau vieningos nuostatos apskaitant šios grupės vaikus nėra. Savivaldybės skirtingai traktuoja, kad tai yra mokyklos nelankantis vaikas. Vienos mokyklos nelankančiais vaikais laiko tuos, kurie be pateisinamos priežasties per mėnesį praleidžia daugiau kaip pusę pamokų, kitos – kurie nepasirodė daugiau nei pusę mokslo dienų per metus ar praleido 80 procentų pamokų per metus, dar kitos - nelankančiu mokyklos laiko vaiką, tas kuris mokykloje be pateisinamo priežasties praleidžia mėnesį laiko (Duomenys apie mokyklas nelankančius vaikus – netikslūs, 2010 – 05 - 01).

Tikslūs mokyklos nelankymo mastai nėra žinomi. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas apie nelankančius ir vengiančius lankyti mokyklą vaikus nuo 7

16 metų ir įstaigoje gautų skundų analizė parodė, kad ir savivaldybių administracijų Švietimo skyrių surinkti duomenys nėra tikslūs, nes mokyklų administracijos, siekdamos išsaugoti mokyklai asiguotas mokinio krepšelio lėšas, neteikia tikslios informacijos apie mokyklos nelankančius mokinius. Iš to galima daryti išvadą, kad mokyklinio amžiaus vaikų apskaita yra netobula ir nekontroliuojama. Be to į apskaitą patenka tik vaikai, kurie nustojo lankyti mokyklą, taip pat vaikai, kurie dėl sunkios negalios negali lankyti bendrojo lavinimo švietimo įstaigų. Tuo tarpu duomenys apie nepradėjusius lankyti mokyklos, iš jos išėjusius ir neįsiregistravusius kitoje mokykloje, taip pat apie vengiančius ją lankyti (lankančius epizodiškai, nereguliariai) vaikus yra netikslūs arba visiškai nerenkami. Sunku suskaičiuoti visus vaikus, nes visuomenėje ryškėja probleminių šeimų desocializacija, socialinė atskirtis. Tokios šeimos dažnai nedeklaruoja gyvenamosios vietos, dažnai jas keičia (Mokyklos nelankymo problemos ir jų sprendimo galimybės 2010-06-09).

P. Dereškevičius V. Rimkevičienė, ir kt. (2000), pateikę mokyklos nelankymo ir mokymosi motyvacijos silpnėjimo priežasčių psichologinę analizę, teigia, kad mokyklos nelankymo problema gali būti siejama su mokinio netinkamu elgesiu klasėje, neatėjimu į pamokas, alkoholio vartojimu ar nusikalstamumu. Taigi, mokymosi nesėkmės siejamos su mokinio elgesio problemomis. Išnagrinėję užsienio literatūros šaltinius, mokslininkai teigia, kad svarbiausia užduotis yra nagrinėti mokyklos nelankymo problemą kaip sisteminį bei kintantį procesą, įvertinant priežastis, priverčiančias asmenį palikti mokyklą, kadangi dauguma mokinių tai padaryti apsisprendžia ne iš karto, o tik po daugelio susidariusių nesėkmingo situacijų, kurios tęsiasi mokykloje ne pirmus metus. Iš to galima teigti, kad mokiniams trūksta gyvenimo įgūdžių įveikti susidariusius sunkumus įvairiose gyvenimo bei mokymosi situacijose.

1.1. Mokyklos nelankymo priežastys ir jų klasifikacija pagal amžiaus tarpsnius

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime (1997 m. rugpjūčio 4 d. Nr. 889) „Dėl Mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo“ nurodomos tokios pagrindinės mokyklos nelankymo priežastys: nenoras mokytis, nesugebėjimas įsisavinti mokymo turinį, konfliktai su mokytojais, tingėjimas, noras dirbti, noras mokytis jaunimo mokykloje, noras mokytis amato, neigiamas tėvų požiūris į mokymąsi, sunki materialinė būklė, negalė, šeimos priklausymas socialinės rizikos šeimų grupei, valkatavimas ir t.t. Šį sąrašą papildė 2003 m. atlikto tyrimo „Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys“ rezultatai, kurie, be jau minėtų priežasčių, dar išskiria ir antramečiavimą bei trečiamečiavimą, laiku nesuteikta pedagoginę pagalbą, nesugebėjimas ramiai išsėdėti pamokose, ankstyvą bėgimą iš pamokų, kurį skatina nepasirengimas pamokoms, kontrolinių darbų ir neigiamo įvertinimo baimė. Kadangi šių

priežasčių gali būti labai daug, daugelis mokslininkų ir socialinius tyrimus atliekančios institucijų siekia jas apibendrinti ir sugrupuoti į tam tikras kategorijas.

Sunku išskirti vieną priežastį, dėl ko vaikai bėga iš pamokų, nenoriai eina į mokyklą, epizodiškai praleidžia pamokas ir galiausiai visai nustoja mokytis. R. Žiulytės ir J. Pipko (2008) teigimu, mokytojai vis dažniau išreiškia susirūpinimą mokinių mokymosi motyvacijos stoka, nepakankamomis mokymosi pastangomis, pamokų praleidinėjimu ir vengimu aktyviai dalyvauti mokyklos veikloje, o tai rodo, kad nemaža mūsų mokinių jau yra „ižengę“ į iškritimo iš mokyklos procesą.

R. Civinskas, V. Levickaitė ir I. Tamutienė (2006) teigia, mokyklos nelankymas – tai socialinė problema. Ši problema siejama su skurdu, nedarbu, piktnaudžiavimu alkoholiu, narkotikais, žema šeimos socialine padėtimi, pakitusiomis socialinėmis vertybėmis, bei išskiria 5 pagrindines mokyklos nelankymo priežasčių grupes (1 lentelė).

1 lentelė

Mokyklos nelankymo priežastys

1	Personalinės	Psichosocialinės, psichinės, elgsenos, fizinės
2	Mokymosi proceso	Mokymo programos, mokymo stilius
3	Institucinės	Mokymo organizavimas, mokyklos klimatas, klasės mikroklimatas
4	Šeimos	Šeimos struktūra, socialinis – ekonominis statusas, funkcijos
5	Bendruomeninės ir visuomeninės	Visuomenės normos, parama, kaimynystė

Tuo tarpu I. Gečienė ir D. Čiupailaitė (2006) išskiria tik 3 mokyklos nelankymo priežasčių grupes :

1. Pirmoji priežasčių grupė yra susijusi su asmeninio pobūdžio veiksniais. Šie veiksniai apima įgimtas, su mokinio asmenybe susijusias priežastis, mokymosi sunkumus, kai neparuošiami namų darbai, bijoma blogo įvertinimo, bijomasi nepateisinti mokytojo lūkesčių, nespėjama kartu su kitais, mokymosi, gyvenimo ir atsakomybės įgūdžių stoka, emocinį psichologinis nesaugumas, kai nepasitikima mokytojais, konfliktuojama su mokytojais ir mokiniais, palaikomi tik silpni ryšiai su tėvais, draugų įtaką, žalingas priklausomybės bei vertybines orientacijas. (Ši mokyklos nelankymo priežasčių grupė apima panašias priežastis kaip ir R. Civinsko, V. Levickaitės ir I. Tamutienės (2006) išskirta personalinė mokyklos nelankymo priežasčių kategorija bei L. Rupšienės (2000) išskirta asmenybinio nenoro mokytis kategorija, į kurią autorė be jau išvardintų priežasčių dar įtraukia ir mokymosi negales, lyčių deformizmą, nedidelius vaikų sveikatos, kalbos, regos sutrikimus, akcentuotus charakterio bruožus, hiperaktyvumą, deviantinį elgesį, žemą savikontrolę, neadekvatų savęs vertinimą ir įgytą bejėgiškumą.)

2. *Antroji išskirta mokyklos nelankymo priežasčių grupė susijusi su socialinio – ekonominio pobūdžio veiksniais.* Šie veiksniai apima tokias mokyklos nelankymo priežastis kaip šeimos mikroklimatas ir materialinė situacija, šeimos sudėtis: daugiavaikė šeima, tėvių ar globėjų šeima, vienas iš tėvų patėvis ar pamotė, menkas šeimos požiūris į išsilavinimą: žemas tėvų išsilavinimas, žemi išsilavinimo siekiai, broliai ar seserys jau yra iškritę iš mokyklos, pokalbių apie mokyklą vengimas šeimoje, darbinė mokinių veikla, ankstyva motinystė ar tėvystė. (Šie veiksniai susiję su R. Civinsko V. Levickaitės ir I. Tamutienės išskiriama šeimos įtaka mokyklos nelankymui, tik kiek plačiau išplečia šeimos įtakos nelankymui ribas ir taip pat sutampa su Rupšienės L. išskirta šeimos veiksnių, turinčių įtakos mokyklos nelankymui, grupe. Rupšienė L., priešingai nei minėti autoriai, labiau akcentuoja psichologinių šeimos charakteristikų - destruktivaus vaikų ugdymo šeimoje modelio, netikusio tėvų pedagoginių pareigų atlikimo, tėvų užimtumo darbe - įtaką mokyklos nelankymui).

3. Trečioji mokyklos nelankymo veiksnių grupė, išskiriama I. Gečienės ir D. Čiupailaitės *susijusi su ugdymo įstaigos struktūra ir pavadinta struktūrinių veiksnių grupe.* Ji apima tokias mokyklos nelankymo priežastis kaip mokyklos mikroklimatas (mokytojų ir mokinių bendravimo problemos), nepakankamas mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas, neefektyvus mokyklos valdymas, vertinimo pažymiais problemos, pamokos trūkumai, pati pamokos organizacija, silpninanti mokymosi motyvaciją, neindividualizuotas dėmesys, ugdymo orientavimas į vidutinio gabumo mokinius (nepakankamas dėmesys mažiau gabiems ir gabesniems mokiniams), griežta drausmė ir paklusnumas (ypač sunku tokiomis sąlygomis paklusti emocinių ir elgesio sutrikimų turintiems vaikams), nėra sąlygų mokytis individui tinkamu tempu ir panaikinti mokymosi spragas, „tradicinės“ mokyklos trūkumai: socialinio mokymo stoka, dėmesys pažymiams ir kontrolei, žema socialinių santykių kokybė kurso kartojimas ir pan. (Ši veiksnių grupė atitinka R. Civinsko, V. Levickaitės ir I. Tamutienės (2006) išskirtas mokymosi proceso ir institucines mokyklos nelankymo priežastis ir sutampa su L. Rupšienės (2000) išskirta mokyklos įtakojama mokyklos nelankymo priežasčių grupe.

Rupšienė L. (2006) skiria ir *visuomeninę* mokyklos nelankymą įtakojančią veiksnių grupę taip pritardama Civinsko R., Levickaitės V. ir Tamutienės I. (2006) išskirtoms mokyklos nelankymo priežasčių grupėms. Autorė kiek praplečia šios grupės ribas įtraukdama tokias mokyklos nelankymo priežastis kaip bedarbystė, vaikų gimstamumo reguliavimo problemos, ekologinis užterštumas, didėjančios vaikų auginimo išlaidos, mažėjanti vaikų auginimo nauda, vaikų priežiūros problemos, tradicijų atsisakymas, benamystė, vaikų teisių apsaugos problemos, pedagogų rengimo problemos, didėjantis kaimo ir miesto skirtumas, nusikalstamumas ir smurtas.

Mokslininkai A. K. Маркова, А. Б. Орлова, Л. М. Фриидман (1989) pabrėžia, kad mokymosi motyvacija susideda iš aibės nuolat besikeičiančių ir tarpusavyje susijusių vis naujų

paskatinimų. Šiems paskatinimams galima būtų priskirti poreikius, mokymosi prasmę mokiniams, jų motyvus, interesus, tikslus ir emocijas. Šie paskatinimai keičiasi priklausomai nuo amžiaus. Vienokie būna ankstyvame vaiko amžiuje, kitokie paauglystėje.

Paauglystė – svarbus gyvenimo etapas, kurį tinkamai išgyvenus pereinama į suaugusiųjų pasaulį, išsiugdomas atsakomybės jausmas bei susiformuojami tikslai. Tapatumo krizės dažnai nulemia žmogaus tolimesnį gyvenimą. Tai, kaip paaugliui pavyksta išspręsti tapatumo krizę, priklauso nuo visuomenės, šeimos ir draugų įtakos. Visuomenė padeda paaugliui siekti savo tapatumo, yra įvairių institucijų sukuriamas moratoriumas galutiniam apsisprendimui priimti. Bendraamžiai turi įtakos paauglio socialiniam gyvenimui. Pasirinkimas, prisirišimas ir artimumas suprantamas gana vėlai. Svarbiausias paauglių draugystės požymis yra abipusis pasitikėjimas. Šeima itin svarbi formuojantis paauglio tapatumui. Elgesys, kurį toleruoja tėvai, gali būti paauglio tiesiogiai įgyjamas ir modeliuojamas, nes paauglių elgesys yra kitų asmenų elgesio modeliavimas (Paauglystė ir tapatumo paieškos 2010-09-28).

Paaugliams 12 - 15 metų formuojasi visuomeninis socialinis elgesys. Jie sukyla prieš dogmas, nepripažįsta tėvų ir mokytojų autoriteto, pasireiškia demagogiško pasitikėjimo savimi bruožu. Šio amžiaus vaikai ūmūs, įžeidūs, greitai puola muštis, linkę į neprognozuojamus poelgius – nuo mokyklos nelankymo, pabėgimo iš namų iki savižudybės. Daugelis konfliktų, kylančių šiuo laikotarpiu šeimoje, dažnai turi traumas sukeliančių pasekmių, ir ne tik dvasinių, bet ir fizinių (Mamos svetainė. Vaikų traumas. Kaip su jomis kovoti? Vienokios traumas naujagimių, kitokios vyresniųjų, 2010-07-01).

L. Astra, (1993), teigia, kad paauglystė tai psichologinių, fizinių, socialinių, kultūrinių pokyčių laikotarpis, individui pereinant iš vaikystės į suaugusiojo žmogaus statuso. Jo pradžia susijusi su naujais biologinių procesų pokyčiais vaiko organizme. Vystimosi procesas nulemtas genetiškai ir pasireiškia visiškai vienodai net ir skirtingose socialinėse, kultūrinėse ir ekonominėse sąlygose. Esminiai paauglio organizmo pokyčiai prasideda jau nuo 10 – 12 metų, o jų nuotaikų kaita pasireiškia impulsyvumo ir netgi negatyvizmo reakcijomis. Somatinius paauglių pokyčius papildė psichinių (mąstymo, jausminių) struktūrų kaita, taip pat pasikeitęs jų socialinis elgesys, padidėjęs atotrūkis nuo šeimos.

Analizuojant paauglių mokyklos nelankymo ar iškritimo iš jos priežastis sunku išskirti vieną pagrindinę priežastį, nes mokyklos nelankymas gali būti susijęs su daugybe veiksnių. Tačiau visas šias priežastis galima sugrupuoti į 4 pagrindines grupes: priežastys, susijusios su vaiko asmenybe, priežastys, susijusios su vaiko šeima, priežastys, susijusios su mokykla ir priežastys, susijusios su mūsų visuomene ir jos kultūra.

1.1.1. Šeimos įtaka mokyklos nelankymui

Šeima – tai pirmoji socialinė institucija, kurioje vaikas susiduria su tam tikra konkrečios visuomenės socialine programa (t.y. kalba, kultūra, religija, tradicijos, papročiai ir kt.). Šeimoje vaikas išmoksta elgesio modelių, įgyja būtinų socialinių įgūdžių: bendravimo, asmeninius, bendradarbiavimo (Petraitienė, 2006, p.6)

Vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso sėkmės. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Sociologai diskutuoja, kuris iš šių socializacijos faktorių yra reikšmingiausias, tačiau nekyla abejonių, kad šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tam tikrus elgesio modelius. Šeima yra pirmasis institutas, galintis paskatinti kriminalines elgesio užuomazgas. (Sniečkutė, 2011 – 01 - 14).

Paauglio lytinis brendimas, socialinio statuso, mastymo pokyčiai stipriai veikia ir socialinių santykių sritį. Tėvų – vaikų santykių kaita labai svarbi paauglio raidai. Paauglys turi įveikti tėvų visagalybės ir visažinystės aurą, deidealizuoti juos, sukurti tokį tėvų vaizdą, kuris patenkintų naujus jo poreikius – patirti save kaip atskirybę, tyrinėti savo individualumą. Tam tikslui paauglys turi išsikovoti autonomiškumą. Didėjant paauglio autonomijai jis palaipsniui atsiskiria nuo tėvų. Atsiskiriantis paauglys neišeina iš tėvų gyvenimo, bet tarpusavio santykiai iš esmės pasikeičia (Vaičiūlienė, 2004).

Vaikų ir tėvų santykiai sudaro prielaidas vaiko socialinei raidai, požiūriui į mokyklą ir mokymosi procesą. Didžiulę įtaką vaikų teigiamam požiūriui į mokymąsi turi tėvų išsilavinimas, šeimos materialinė padėtis, tėvų socialinis statusas, profesinė sėkmė, tarpusavio santykiai šeimoje ir tarp tėvų, šeimos narių laisvalaikio turiningumas, tėvų užimtumas, tėvų požiūris į mokslą, šeimos bei mokyklos tarpusavio santykiai. Nagrinėdamas šeimos įtaką mokyklos nelankymui R. Civinskas ir kt. (2006) nurodė, jog šeima yra vienas iš svarbiausių veiksnių, darančių įtaką mokyklos nelankymui ar pamokų praleidinėjimui. Vieną iš pagrindinių mokyklos nelankymo priežasčių jis išskyrė netinkamą ugdymą šeimoje ir pabrėžė, kad šeimos funkcijos (konfliktai, piktnaudžiavimas, dezorganizacija, tėvų ir vaikų santykiai ir kt.) tiriamos rečiau analizuojant mokyklos nelankymo problematiką, nes dažniausiai kreipiamas dėmesys į šeimos socialinės - ekonominės padėties ir šeimos struktūros analizę. R. Civinskas ir kt.(2006) akcentuoja, kad šeimos funkcijų vaidmuo labiausiai įtakoja mokinių mokyklos nelankymą, ypač ankstyvosiose ugdymo stadijose, kai šeimos vaidmuo vaiko vertybiniais orientyrams ir elgsenai yra itin reikšmingas. Autorius atkreipė dėmesį į vaikų emocinius ryšius šeimoje (prieraišumą), įsipareigojimus šeimai ir šeimos socialinės kontrolės formas (discipliną ir priežiūrą).

Nagrinėjant šeimoje glūdinčias nenoro mokytis priežastis L. Rupšienė (2000) pabrėžė, kad būtent šeimoje pradeda formuotis mokymosi motyvacija, nuostatos mokyklos atžvilgiu, emociniai santykiai su mokymusi. Mokslininkė išskiria šias blogo mokymosi, susijusio su šeima, priežastis: tėvų ir vaikų santykių sutrikimas, žemas socialinis šeimos statusas, menka asmenybės adaptacija, konfliktai šeimoje, tėvų skyrybos, ekstremalus auklėjimo būdas, negatyvus tėvų požiūris į mokyklą ir mokytojų autoritetą. Taip pat L. Rupšienė nustatė, kad pusė sistemingai praleidinėjančių pamokas mokinių gyvena nepilnose, blogai materialiai aprūpintose šeimose, dauguma jų patiria neigiamą seserų ir brolių įtaką, šiems vaikams šeimose neteikiama parama, tose šeimose šaltas tarpusavio bendravimas, menkas lojalumas ir priklausomybės jausmas, dažnai pasitaiko kriminogeninių veiksmų. Tokia aplinka sunkina vaiko mokymosi motyvacijos formavimąsi.

G.Valickas (1997) pateikia tokias nepalankias asmenybės raidos sąlygas šeimoje – neužtikrintas vaiko saugumas, nepatenkinti emociniai vaiko poreikiai, ankstyvas vaiko atskyrimas nuo motinos arba nenuolatinė motiniška globa, nesaugaus prieraišumo susiformavimas, nestabili šeima, nepatenkintų tarpasmeninių santykių atmosfera, taikomų poveikio priemonių pobūdis, auklėjimo stilius – fizinė prievarta ir smurtas, emocinis atstūmimas, hipogloba, hipergloba, prieštaringas auklėjimas, paskatinimų trūkumas, prievartinis bendravimo būdas, negatyvios sąveikos ciklai šeimoje.

Šeimoje visada kartu gyvena dvi kartos – tėvai ir vaikai, o kartais ir trys – tėvų tėvai (močiutė, senelis ar abu kartu). Šeimos struktūra ir jos narių tarpusavio santykiai yra itin svarbus veiksnys, nes kiekvienas jų atskirai ir kaip vientisa struktūra veikia vaiką, formuoja jo santykius su kiekvienu ir su šeima kaip visuma. Jei šeimoje yra daugiau paauglių, reikšmės turi ir paauglio eilė tarp kitų. Iš dalies tai turi įtaką pažiūrai ir jų reikalavimams paaugliui, taip pat, patys broliai ir seserys veikia vienas kitą, auklėja savo pavyzdžiu. Šeimos viena nuo kitos skiriasi auklėjimo tikslais, normomis, įsitikinimais, nuostatomis. Auklėjimo stilius formuoja paauglio elgesį, siekius ir jo asmenybės bruožus (Gučas, 1990).

I. Leliūgienės (2003) teigimu, nagrinėjant mokyklos nelankymo priežastis ypač didelis dėmesys skiriamas paauglystės kriziniam amžiui, nes paaugliams iškyla daug problemų bendraujant su suaugusiais, konfliktuojama su tėvais. Šeima yra svarbus veiksnys paauglio psichosocialiniame vystymesi, ir nesklaidumai šeimoje (nepilna šeimos struktūra, tėvų nesirūpinimas, abejingumas vaikams, ir pan.) vertinami kaip vaiko deviantinio elgesio formavimosi prielaidos. Autorė išskiria tokius šeimos narių santykių stilius (2 lentelė).

Šeimos narių santykių stilius

1	Neharmoningas	Prieštaringi auklėjimo ir šeimos narių tarpusavio santykiai, kurie pasireiškia tuo, kad šeimos nariai taiko nesuderinamus auklėjimo stilius. Vaiko asmenybę neigiamai veikia ir pačių tėvų prieštaringas elgesys, kai iš vaiko reikalaujama vieno, o patys elgiasi priešingai savo reikalavimams.
2	Nepastovus	Konfliktinis bendravimas, kuris dažniausiai pasireiškia nepilnose šeimose, skyrybų atvejais, arba kai tėvai ir vaikai būna ilgam laikotarpiui išsiskyrę, negyvena kartu arba kai tėvai (vienas tėvų išvyksta dirbti į užsienį) vaikus palieka globoti seneliams, giminėms ar net pažįstamiems, kaimynams.
3	Asocialus	Vyrauja alkoholizmas, narkotikai, amoralus gyvenimo būdas, kriminalinis tėvų elgesys, neretai prieš pačius vaikus naudojamas smurtas, prievarta, žiaurus elgesys. Leliūgienės I. išskirti šeimos narių bendravimo stiliai neigiamai veikia vaiko asmenybę, santykius su tėvais, ko pasekoje formuojasi neigiama mokymosi motyvacija ir nenoras lankyti mokyklos.

R. Žukauskienė (1996) pažymėjo, kad Elder G. išskyrė septynis auklėjimo šeimoje stilius: autokratinį, autoritarinį, demokratinį, lygiateisiškumo, viską leidžiantį, nesikišimo ir ignoravimo. Tik demokratinis ir lygiateisiškumo stiliai ugdo brandžią asmenybę, prisiimančią atsakomybę už savo veiksmus. Autokratinis ir autoritarinis auklėjimo stiliai paremti griežtomis bausmėmis, įsakmiu tonu, vaikui nesudaromos sąlygos priimti sprendimus, nes jis visuomet verčiamas paklusti. Viską leidžiantis, nesikišimo ir ignoravimo stiliai yra priešingi, ir vaikas pats yra atsakingas už savo veiksmus, o tėvai jiems pritaria. Dėl šių priešasčių vaikų auklėjimo stiliai, išskyrus demokratinį bei lygiateisiškumo, sudaro sąlygas vaikams nelankyti mokyklos arba ją lankyti nereguliariai, epizodiškai, nes, vaikui nesuteikiant laisvės, jis pradeda jos reikalauti ir prieštarauti tėvams socialiai nepriimtiniu būdu, o suteikiant jos per daug vaikas pats nesuvokia savo sprendimo pasekmių, o tėvai už tai nebaudžia. Tuo tarpu tėvų mylimų ir palaikomų paauglių ateities orientacijos pozityvesnės, jose daugiau pasitikėjimo ir vilties; be to, tokie paaugliai labiau tiki, kad galės kontroliuoti savo ateitį.

Panašios nuomonės laikosi ir L. Rupšienė (2000) teigdama, jog palankiausias vaiko asmenybės sklaidai yra demokratinis ugdymo stilius, o kiti vaiko auklėjimo stiliai bręstančiai asmenybei gali padaryti daug žalos, neigiamai veikti mokinio mokymąsi. Neveiksmingos vaikų kontrolės formos arba kontrolės stoka šeimoje, dėmesio, paramos vaikui stoka, tėvų pasyvumas, abejingumas, nepakankamas tėvų dėmesys vaikui, netikęs tėvų pedagoginių pareigų atlikimas, tėvų įtakos nebuvimas gali tapti mokyklos nelankymo priežastimis

Netikusiam tėvų pedagoginių pareigų atlikimui, G. Kvieskienė (2000), priskiria tokias vaikų auklėjimo klaidas kaip ankstyvą vaiko atskyrimą nuo motinos, griežtas fizines bausmes, psichologinę prievartą, emocinį atstūmimą, vaikų nepriežiūrą, hipoglobą bei hiperglobą. G. Kvieskienė ir L. Rupšienė (2000) taip pat pabrėžė, kad probleminio vaiko elgesio mokykloje formavimosi tikimybę bei galimą mokyklos nelankymą padidina prieštaringas auklėjimas

šeimoje bei akivaizdus neatitikimas tarp tėvų elgesio ir vaikui keliamų reikalavimų, destruktivūs ugdymo šeimoje modeliai - hipoprotekcija (analogiška hipoglobai), hiperprotekcija (hipergloba), emocinė deprivacija (emocinis atstūmimas).

I. Gečienės ir D. Čiupailaitės D. (2006) atlikti tyrimai patvirtina kitų tyrimų rezultatus, kad šeimos įtaka mokyklos nelankymui yra didelė. Socialinės rizikos šeimose vaikų socializacija vyksta lėčiau ir ne taip produktyviai kaip šeimose, kuriose vaikais yra rūpinamasi ir vaikai tinkamai auklėjami. Nuolatinis tėvų užimtumas atitolina vaikus ir tėvus, nepalaikomas glaudus kontaktas, todėl vaikai jaučiasi palikti likimo valiai ir galintys daryti ką nori. Be to, neveiksmingos vaikų kontrolės formos ar kontrolės nebuvimas taip pat glaudžiai susiję su mokyklos nelankymu, nes vaikai vengia mokyklos arba dėl to, kad nori prieštarauti tėvams ir atkreipti jų dėmesį, arba dėl to, kad nenori eiti į mokykla ir už tai nėra baudžiami. Todėl, mokslininkų teigimu, labai svarbūs mokyklos nelankymo veiksniai yra šeimos mikroklimatas, auklėjimo stilius, santykių šeimoje artumas bei adekvati vaiko kontrolė.

Vadinasi, galima teigti, kad ankstyvas vaiko atskyrimas nuo motinos, griežtos fizinės bausmės šeimoje, psichologinė prievarta, emocinis atstūmimas, vaiko nepriežiūra, hipo ar hipergloba, prieštaringas tėvų auklėjimas, neatitikimas tarp tėvų elgesio ir vaikui keliamų reikalavimų, auklėjimo klaidos sudaro prielaidas vaiko desocializacijai, pasireiškiančiai socialiai nepriimtiniu elgesiu, alkoholio vartojimas, kurio svarbi dalis yra pamokų praleidinėjimas, mokyklos nelankymas ar iškritimas iš mokyklos.

1.1.2. Grupės ir bendraamžių įtaka mokyklos nelankymui

Vaikui nepakanka tik gyventi saugiam savo šeimoje – jis nori priklausyti vaikų grupei ir joje vaidinti atskirą vaidmenį. Ten vaikai išmoksta kitų socialinės elgsenos būdų, kitų normų ir kitokio supratimo. Bet jie kartais gali pakliūti į grupę, kuri tėvams kelia įtarimą. Tokioje grupėje kartu rūkoma, išbandomas alkoholis ir gal net reikalaujama įrodyti savo drąsą, o tai susiję su agresyviais veiksmais. Tokie dalykai labiausia traukia vaikus, žengiančius į lytinio brendimo tarpsnį – paauglystę. Vaikas nueina klystkeliais, jei grupė įtraukia į nusikaltimus, t.y. kriminalinius, smurtinius veiksmus, kuriuose mergaitė ar berniukas privalo dalyvauti su visais kartu, jeigu nori priklausyti grupei. Bet kuris žmogus kaip tik tada ir tik tiek priklauso kokiai nors grupei, kiek savo elgesiu pateisina lūkesčius ir laikosi jos rašytų ar nerašytų normų. O normos gali būti tokios, kaip nelankyti mokyklos, kankinti gyvūnus, skriausti už save silpnesnius, jaunesnius už save vaikus, senokus, užsieniečius ar apskritai kitus žmones, kurie kaip manoma yra kitokie, negu yra pats ir ne stipresni už jį patį (Rumpf, 2004).

R. Žukauskienė (2002) ir G. Kvieskienė (2005) teigia, kad išsilaisvinęs nuo tėvų įtakos paauglys nori vis daugiau prisiimti bendraamžių vertybių. Pastarieji labai paveikia visą paauglio

socialinį gyvenimą. Juos mėgdžiodami renkamasi drabužiai, kalbėjimo būdas, interesai. Spartūs socialiniai pokyčiai sukelia atotrūkį tarp kartų ir todėl didėja bendraamžių grupės įtaka paauglio socializacijai. Todėl yra svarbūs paauglio santykiai šeimoje, kuo santykiai su tėvais yra blogesni, tuo paauglį lengviau paveikia bendraamžiai.

Nuo to, kokiose bendraamžių grupėse (socialiose ar asocialiose) paauglys leidžia laiką, santykinai priklauso, ar jis mes lankyti mokyklą, ar atvirksčiai – pradės geriau mokytis, stengtis daugiau pasiekti. I. Leliūgienė (2003) akcentuoja, kad žemą savivertę turintys vaikai, stokoiantys mokymosi motyvacijos, socialinių bendravimo įgūdžių su bendraklasiais ir/ar mokytojais, patiriantys daugybę nesėkmių namuose bei mokykloje, neužsiimantys popamokine veikla, kur galėtų save realizuoti kitaip nei mokymesi, siekia bet kokio bendraamžių pripažinimo (kartais ir asocialaus), todėl atsiranda iškristi iš mokymosi sistemos, kad būtų pripažinti ir pastebėti.

Bendraamžių atstūmimas, pastovūs konfliktai, įtampa ir nestabilumas skatina nepilnamečius ieškoti kokios nors išeities. Kvieskienės G. (2000) ir Valicko G (1992). teigimu, atstumtiesiems paaugliams asocialios bendraamžių grupės tampa pagrindine ir dažnai vienintele aplinka, kur jie gali patenkinti daug svarbių poreikių - savęs įtvirtinimo, pripažinimo, globos ir užtarimo. Kvieskienė G. nurodo, kad asocialių paauglių grupėje vaikų elgsena būna dažnai daug labiau iššaukianti, įžūli, peržengianti ne tik moralines, bet ir teises normas. Tai yra todėl, kad patekęs į grupę, kuri jam yra patraukli ir reikšminga, vaikas elgiasi kitaip, nei tada, kai būna vienas.

Vadinasi, galima teigti, jog mokyklos nelankymas yra susijęs su mokinių bendraamžiais ir jų propaguojamomis vertybėmis. Kuo tėvų ir vaikų santykiai blogesni bei kuo vaiko atstūmimas klasėje ar mokykloje didesnis, tuo labiau vaikas ieškos pagarbos ir palaikymo kitoje bendraamžių grupėje. Pirmenybė teikiama tai grupei, kurioje jis jausis saugus, priimtas besąlygiškai, be priekaištų. Jei šios grupės narių požiūris į mokyklą negatyvus, vaikas gali praleidinėti pamokas, periodiškai nelankyti mokyklos arba iš viso mesti mokslus kad tik būtų įvertintas bendraamžių ir pelnytų jų pagarbą.

1.1.3 Televizijos įtaka rizikos faktoriams

Vienas iš pagrindinių būdų mokytis deviantinio elgesio vaikams yra kitų asmenų pavyzdys. Vaikai, susiduriantys su prievarta namuose arba patys tapę prievartos aukomis linkę elgtis nepriimtinais, agresyviais, bei nelankyti mokyklos. Nepriimtinais elgtis, tuo pačiu ir bėgti iš pamokų mokomasi stebint bendraamžių elgesį. Vienas iš labiausiai ginčytinų agresijos ir nepriimtino elgesio mokymo šaltinių – žiniasklaida ir kompiuteriniai žaidimai. Žiaurus elgesys dažnai rodomas televizijoje ir kino filmuose, todėl žiūrovai, o ypač vaikai gali mėgdžioti žiauriai besielgiančius aktorius (Žukauskienė, 2006).

Daug vaikų ir paauglių kiekvieną dieną praleidžia prie televizijos ekranų. Televizija gali būti vaikui pramogų ir informacijos šaltiniu, bet gali daryti jam ir neigiamą įtaką. Laikas praleistas prie televizoriaus, atimamas iš tokių svarbių užsiėmimų, kaip skaitymas, žaidimas, mokymasis, bendravimas su namiškiais ir draugais. Iš TV gaunama informacija dažnai būna vaiko amžiui netinkama ir neteisinga. Vaikai lengvai pasiduoda įtaigai ir tą elgesį, kurį mato ekrane, suvokia kaip tipišką, saugų ir priimtina. Nustatyta, jog kiekvieną dieną ilgai TV žiūrintys vaikai yra linkę:

- blogiau mokytis,
- mažiau skaityti,
- mažiau judėti,
- turėti viršsvorį,
- stimuliuoja agresyvių elgesį,
- skatina spręsti problemas fizinės jėgos pagalba,
- sukelia baimę, nes pasaulis grėsmingas,
- daro vaikus nejautriais, abejingais smurtui,
- formuoja teigiamą nuostatą į alkoholio ir cigarečių vartojimą,
- skatina ankstesnį seksualinį aktyvumą,
- perša primityvius elgesio ir tarpusavio santykių stereotipus,
- stiprina vartotojiškas vertybes (Daškevičienė, 2011-02-18).

Neigiamas televizijos laidų poveikis tikėtinas, kai jose rodomi pornografiniai, šiurkštūs koviniai,

siaubo filmai, menkaverčiai pramoginiai renginiai, aptariami kankinimai, nužudymai ir kitokie destruktivaus elgesio pavyzdžiai. Visa tai skatina nepageidaujamą elgesį. Įvairūs tyrimai patvirtino, kad agresyvių filmų, netgi animacinių, žiūrėjimas didina vaikų agresyvumą:

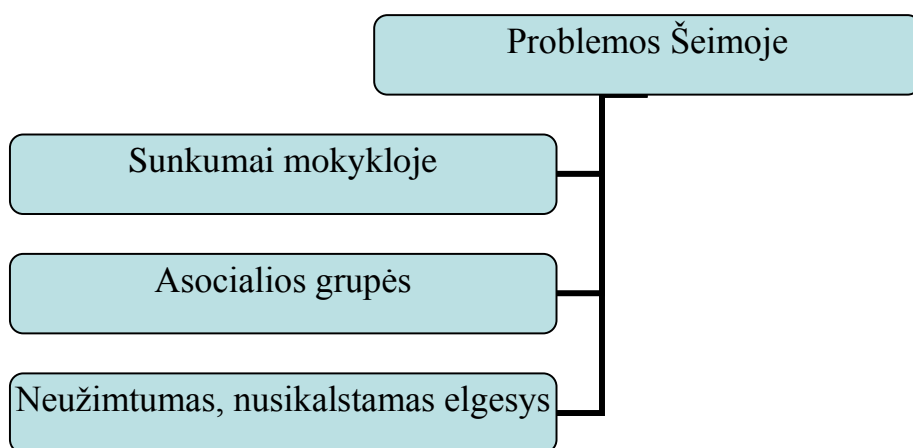
- Rodomas smurtas moko įvairių agresijos formų (vaikai mato, kaip herojai problemas sprendžia smurtaudami ar naudodami prievartą, taip jie įsimena agresyvių problemų sprendimo būdus ir juos pritaiko.
- Moko pateisinti agresiją, nes filmuose agresija nėra vertinama neigiamai.
- Smurtinės TV laidos padidina įtampą, stimuliuoja su smurtu susijusias fantazijas.
- Seksualinių stimulų pateikimas žurnaluose ir televizijos laiduose gali paskatinti prievartą.
- Identifikavimasis su herojumi iškreipia realybės vaizdą (Valickas, 1997).

Kaip liudija įvairių tyrimų rezultatai, bei gyvenimo patirtis, vaikai televizijos laidas pradeda žiūrėti nuo pat ankstyvosios vaikystės ir neretai, neturėdami stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą žiaurumą, nepriimtina elgesį ir fantazijų pasaulį nuo realybės. Todėl smurto ir sekso gausa televizijoje turi didžiulę neigiamą įtaką jauno žmogaus moralei,

įsitikinimams ir nuostatomis. Retai kada smurtas pasiekiamas kaip neteisėtas ar moraliai nepriimtas sprendimas. Daugeliu atveju jis vaizduojamas kaip teisėta priemonė įvairiems tikslams pasiekti. Kuo daugiau smurto ir prievartos demonstruojama televizijos laidose, tuo labiau vaikai, spręsdami tarpasmeninius konfliktus, yra linkę panaudoti agresiją ir vertina ją kaip veiksmingą ir tinkamą įvairių problemų sprendimo priemonę. Vaikai žiūrėdami įvairius smurtinius išmoksta naujos agresyvaus elgesio technikos ir ją po to taiko praktikoje (Dapkienė, 2001).

1.1.4. Mokyklos įtaka vaikų mokyklos nelankymui

Kita mokyklos nelankymo problemų grupė išskiriama susijusi su mokykla. Dalis vaikų mokykloje nepritampa, mokytis jiems nesiseka, todėl ir mokslai jiems pasidaro nuobodūs, neįdomūs. Šį nepritapimą lemia jau šeimoje įgyta vaiko patirtis, o kita vertus, mokykla, pedagogai kol kas neskiria šiems vaikams tiek dėmesio, kiek jo reikėtų. Tai sieja tam tikrą bendrą schemą, kurios grandys laipsniškai stumia vaiką deviantinio elgesio link (1 pav.).

1 pav. Asocialios asmenybės formavosi procesas

(Sakalauskas, Gečėnienė ir kt. 2000, p.54)

Pagal šią schemą tenka konstatuoti, kad mokykloje tęsiasi šeimoje prasidėjęs asocialios asmenybės formavimosi procesas. Nepritapę mokykloje vaikai ieško kitų veiklos sričių. Jie palieka mokyklą, buriasi į grupes, kurios neretai skatina elgtis nusikalstamai (Sakalauskas, Gečėnienė ir kt. 2000).

Jau minėti autoriai teigia, kad Lietuvoje didėja vaikų nenoras mokytis ir mažėja motyvacija, tuo pat metu susiduriama su mokyklos baimės, pernelyg sudėtingų, plačios apimties mokymo programų problemomis. G. Valicko (1992) teigimu, mokykloje vyrauja stipriai išreikšta vertinamoji aplinka: kiekvieną dieną yra vertinami mokinių laimėjimai ir poelgiai, jų savybės ar žinios lyginamos su kitų mokinių savybėmis ar žiniomis. Mokiniai susilaukia ne tik teigiamų, bet

ir neigiamų vertinimų. L. Rupšienė (2000) teigia, kad žinių vertinimas pažymiais išprovokuoja nerimo būsenas, o nuolatiniai neigiami vertinimai lemia abejingumo atsiradimą, kelią baime patirti nesėkmę. Orientuojantis į pasiekimus moksle kaip į visuomeninės sėkmės indikatorius, patiriami mokymosi sunkumai tampa svarbia pasitraukimo iš švietimo sistemos priežastimi.

S. B. Rimm (1998) teigimu, jokių būdu negalima atvirai skelbti kiekvieno vaiko pažymių, viešai kritikuoti blogai atlikto darbo, garsiai stebėtis, jeigu vaikas pirmą kartą atliko darbą gerai, lyginti vienus darbus su kitais bei leisti kitiems vaikams kritikuoti bendraklasių darbus. P. Civinsko, V. Levickaitės ir I. Tamutienės (2006) nuomone, kreipiniai, susiję su rezultatų vertinimu, rodo, kad mokytojai netoleruoja mokinių, kuriems sunkiau sekasi mokytis, ir juos baudžia taip žeiddami mokinio savivertę bei formuodami kitų mokinių požiūris į konkretų vaiką, ko pasekoje vaikai gali būti atstumiami ir iš jų tyčiojamasi. Ši problema ypač aktuali dirbant su specialiųjų poreikių vaikais, nes vieši vertinimai žlugdo vaiko ateities viltis, taip pat veikia mokytojo nuomonę apie jo galimybes, kartais sukelia bendraamžių priešišumą.

Pasak G. Navaičio (2001) nuolat, bet nežymiai blogėjantys mokymosi rezultatai nesulaukia reikiamo dėmesio. Nesimokantysis nuolat tolsta nuo mokyklos. Net jei jis ir nekonfliktuoja su mokytojais ir bendraklasiais, vis dėlto jaučia vis didesnius psichologinius sunkumus, menkliau vertina save, nepatiria iš jam svarbios veiklos – mokymosi – sėkmės jausmo.

Anot I. Gečienės ir D. Čiupailaitės (2006), nepalankus mokyklos mikroklimatas siejamas su pakantumo, bendradarbiavimo, savitarpio pagalbos trūkumu mokyklos bendruomenėje, todėl vaikai jaučia fizinį ir psichologinį nesaugumą, abejingumą, lankstumo ir savitarpio supratimo stoką, konfliktuoja su bendraamžiais, o tai kelia neigiamas emocijas ir skatina nenorą mokytis. L. Rupšienė (2000) teigia, kad nesėkmingai besimokantys mokiniai yra ne tokie populiarūs tarp klasės draugų, jaučia mažesnę draugų ir bendraamžių palankumą, patiria patyčias.

R. Žiulytės ir J. Pipko (2008) teigimu, pagrindinės psichologinės rizikos grupės mokinių ypatybės, skiriančios juos nuo sėkmės lydimų jų bendraamžių, yra nusivylimas mokykla, mokytojais, mokymusi ir nesugebėjimas priimtiniu būdu paprašyti pagalbos, pyktis ir agresija žlugdančiai situacijai bei joje dalyvaujantiems suaugusiems, pasiekimų bei pastangų atsisakymas, susvetimėjimas mokyklos aplinkai.

L. Rupšienė (2000) teigia, kad pažeminimai, ironizavimas, pykčio protrūkiai, nenoras išklaudyti bei suprasti ir kiti prasto bendravimo požymiai, būdingesni pagrindinės mokyklos mokytojams, sukelia neigiamas mokinių emocijas ir silpnina jų mokymosi motyvaciją. Ypač neigiamai tokie santykiai veikia „silpnesnius“ ir mažiau motyvuotus mokinius. Atstumtųjų mokinių patiriamą emocinį diskomfortą bei neigiamą požiūrį į mokyklą, sustiprina įvairios mokytojų darbo klaidos ir trūkumai. G. Kvieskienės (2000) teigimu, kartais mokykla pablogina konfliktinius santykius, kai, vietoje vaiko savigarbos ir saviraiškos formavimo, vaikus auklėja

gąsdinimu, pamokymais, draudimu. Taip formuojamas baimės jausmas, nenoras mokytis, bendrauti. Kaip protestą paauglys naudoja nepaklusnumą, demonstratyvų, iššaukiantį elgesį.

Apibendrinus mokyklos įtaką vaikų mokyklos nelankymui, galima išskirti keletą pagrindinių mokyklos nelankymą skatinančius veiksnius: mokytojų nesugebėjimą kalbėtis su vaiku, gąsdinimą, o ne argumentų ar diskusijų metodų naudojimą, vaiko savigarbos ir saviraiškos slopinimą ar žlugdymą pamokymais, draudimais, žeminimu kitų akivaizdoje, išankstinių nuostatų dominavimą, dažną ar net nuolatinį neigiamą vertinimą, palikimą kartoti kurso, pernelyg didelę konkurenciją, etikečių klijavimą, daugiau neigiamo nei teigiamo poveikio priemonių. Tai skatina pamokų praleidinėjimą, žinių spragų atsiradimą ir sudaro prielaidą vėliau visai nelankyti mokyklos.

Galima teigti, jog vieno veiksnio, vienos mokyklos nelankymo priežasties nėra - tai kompleksinis veiksnys, apimantis šeimoje glūdinčios problemos (auklėjimo klaidos, savitarpio supratimo tarp šeimos narių trūkumas, šaltas šeimos mikroklimatas, tėvų pedagoginių ir psichologinių žinių stoka, tėvų užimtumas, materialinė padėtis, žemas šeimos statusas, konfliktai ir pan.), bendraamžių įtaką (patyčios, atstūmimas, izoliavimas, artimos sau grupės ieškojimas, kurioje galima jaustis suprastam, saugiam bei įvertintam), mokykloje glūdinčios sąlygos (savigarbos mažėjimas, mokymosi sunkumai, gerų tarpusavio santykių tarp mokinių, bendraklasių, mokytojų stoka, neigiamas mokyklos mikroklimatas, didelė konkurencija, antramečiavimas (trečiamečiavimas), skatinimo priemonių trūkumas, nuolatinis neigiamas vertinimas). Visa tai sudaro prielaidas mokinių mokyklos nelankymui, alkoholio vartojimui, smurtavimui o vėliau ir iškritimui iš mokyklos.

1.2. Mokyklą nelankančių paauglių psichosocialinio elgesio bruožai

Socialinių paslaugų įstatyme (2010-10-01) mokyklos nelankantis vaikas apibudinamas, kaip socialinės rizikos vaikas. Socialinės rizikos vaikas - tai vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.

V. Kučinskas, R. Kučinskienė (2000) rizikos grupės vaikus apibūdina, kaip socialiai apleistus ar nuskriaustus vaikus dėl nenormalaus gyvenimo būdo, kai jie bėga iš namų, nelanko mokyklos, miega bet kur, vaikatauja, uždarbiauja, patarnauja ir pan., nuolat rizikuoja patirti ne tik nelaimę autoįvykiuose, reketavime, tarpusavio konfliktuose, siekiant statuso ir pan.

Augantis žmogus nuolat patiria psichologinių sunkumų dėl tam tikrų amžiaus krizių ir asmenybės formavimosi dėsningumų, tarpusavio santykių keblumų, savęs aktualizavimo, įsitvirtinimo formaliose ir neformaliose grupėse poreikio, adaptavimosi mokykloje ir įvairių kitų priežasčių – tėvų skyrybų, ekonominio, fizinio ar seksualinio smurto, panaudojo prieš jį patį, materialinio skurdo ir kt. (Vaitkevičienė, Jozėnaitė, 2008)

Aplinkos rizikos faktoriai apima vaiko artimiausią gyvenamąją aplinką, kurioje vaikas gyvena, taip pat , taip pat mokyklą, kurioje mokosi. Šie aplinkos veiksniai daro didelę įtaką psichosocialiniai vaiko raidai (Žukauskienė, 2006).

Paauglystės tarpsnis dažnai vadinamas rizikos, probleminiu, krizės amžiumi. Leliūgienės I. (2003) nuomone, šiuo metu pradeda sparčiai formuotis asmenybė, aktyviai vykti jos socializacija, atitinkamų vaidmenų prisiėmimas. Mokslininkė pabrėžia, kad paauglystėje vyksta laikinas vaiko psichologinis nutolimas nuo šeimos ir mokyklos, t.y. paaugliui jie tampa mažiau svarbūs .

Svarbiausia psichologinė paauglystės charakteristika yra intensyvus dorovinis asmenybės formavimasis, dorovinės sąmonės formavimasis, dorovinių elgesio normų įsisavinimas. Paauglystėje bręstama ne tik fiziškai, bet ir pastebimai bręsta asmenybė, veikiama aplinkos, mokyklos mokymo ir auklėjimo darbo, kolektyvo ir auklėtojų idėjinio vadovavimo. Paauglys pradeda domėtis savimi, savo vidiniu pasauliu, savo asmenybės savybėmis, atsiranda poreikis gretinti save su kitais žmonėmis. Paauglys pradeda gilintis į save patį, tarytum atranda savąjį „aš“, siekia pažinti savo asmenybės stipriuosius ir silpnuosius bruožus. Svarbiausią reikšmę įgyja savi elgesio principai, pažiūros, įsitikinimai (Myers, 2000).

Paauglystėje vystantis kalbai, turtėja žodynas, vartojami sunkesni žodžiai ir sakiniai. Paauglio kalbos raidą gerokai lemia jo mąstymo ypatumų plėtotė. Paauglystėje plėtojamas jaunimo dialektas. Jo ryškiausias elementas yra slengas. Tai nebendrinės kalbos kategorija, leidžianti apibūdinti jaunuomenės grupę, jos vertybes. Slengas gali būti neutralus, pravardžiuojamasis, humoristinis ir pan. Skirtingų amžiaus grupių paaugliai kai kuriuos slengo žodžius vartoja dažniau. Slengas paauglio raidoje atlieka svarbų vaidmenį. Vartodami slengą paaugliai tampa grupės nariais, saugo grupės solidarumą, kuria savo autonomiją, grupinį tapatumą, savitą gyvenimo stilių. Paaugliai turi mažai galios paveikti visuomenę, todėl vartodami slengą išreiškia emocinę opoziciją suaugusiųjų visuomenei, autoritetams (Vaičiulienė, 2004).

Svarbiausias aspektas paauglystėje – atrasti ir pažinti save, susikurti savo identitetą. Save pažinus, svarbiausiu uždaviniu tampa bendravimas su kitais asmenimis ar grupe. Sugebėjimas bendrauti leidžia žmogui pasijusti kūrybinga, iniciatyvia, brandžia asmenybe, priešingu atveju, paauglys jaučia diskomfortą: kenčia nuo dvasinio bendrumo su kitais asmenimis stokos, žemina,

nuvertina save, taip pat ir kitus, aplinkui teįžiūri klastą, piktus kėslus ar užmačias (Barkauskaitė, 2001).

L. Bulotaitė, R. Pivorienė, N. Sturlienė (2000) teigia, kad paaugliams neretai sunku suvokti staigius pakitimus, prisitaikyti prie naujų reikalavimų. Jie jaučia, kad nebėra vaikai, tačiau dar nepriimti ir į suaugusiųjų pasaulį. Visa tai sąlygoja prieštaravimus paauglio elgesyje:

- Norą įsilieti į grupę – norą išsiskirti iš grupės;
- Norą būti savarankišku – pagalbos laukimą;
- Norą būti suaugusiu – nepasitikėjimą suaugusiųjų pasauliu;
- Jautrumą, pažeidžiamumą – demonstratyvų agresyvumą;
- Romantikos siekimą – cinizmą;
- Norą turėti savo požiūrio tašką – norą turėti autoritetą;
- Bendravimo siekimą – vienatvės poreikį;
- Seksualinius pergyvenimus – seksualinės patirties baimę.

Visi šie pokyčiai, prieštaravimai dažniausiai sąlygoja paauglių elgesio problemas (agresyvumą, nepaklusnumą, konfliktiškumą), emocinę buseną (įtampą, depresiškumą, suicidines mintis, mokymosi sunkumus, alkoholio ar kitų narkotikų vartojimą (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė 2000, p. 26).

A.Zaborskis ir kiti (1996) tyrimais nustatė, kad gražiai su tėvais bendraujantys paaugliai mažiau linkę rūkyti, vartoti alkoholį, ar kitaip negatyviai elgtis. Moksleiviai, kuriems sunkiau sekasi bendrauti su tėvais, dažniau nei kiti skundėsi psichosomatiniais negalavimais: galvos skausmu, irzlumu, bloga nuotaika, nuovargiu, nemiga. Tokiems paaugliams sunkiau sekasi ir mokykloje – jie dažniau jaučiasi vieniši.

Paauglius elgtis nepriimtina skatina įvairios priežastys. Sunku išskirti vieną priežastį, nes paprastai veikia visas kompleksas tarpusavyje susijusių veiksnių (3 lentelė).

3 lentelė

Veiksnių kompleksas

Biologiniai veiksniai	Organizmo, medžiagų apykaitos ypatybės, genetinės savybės
Socialiniai veiksniai	Aplinka, kurioje moksleivis gyvena, artimų žmonių pažiūros ir įsitikinimai
Asmenybės ypatybės bei psichologiniai veiksniai	

(Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė 1996, p. 88)

Apibrėžiant, mokyklos nelankančių paauglių elgesį, kaip atskiros socialinės rizikos grupės išskyrimo faktorius, remiamasi dviejų rūšių kriterijais – vaiko elgesio ypatumais ir artimiausios

vaiko socialinės aplinkos ypatumais. Dažniausiai išskiriami kriterijai, apibrėžiantys rizikos grupės vaikus, tokie kaip:

- Ypač sunkios materialinės sąlygos namuose;
- Elgesio ir emocinės problemos artimiausioje vaiko šeimoje;
- Netinkamas su vaikais tėvų elgesys (nepriežiūra, smurtavimas prieš vaiką ar kitus šeimos narius);
- Tėvų elgesio sutrikimai, ligos (alkoholizmas, narkomanija, psichiniai sutrikimai);
- Vaikų elgesio, emociniai sunkumai (pastebimas netinkamas elgesys mokykloje, impulsyvumas, agresyvumas, polinkis nusikalsti, meluoti, neadaptyvus elgesys su bendraamžiais ar suaugusiais);
- Mokyklos nelankymas, bėgimas iš pamokų;
- Traumuojantys įvykiai (jei vaikas išgyveno netektį, patyrė prievartą, išgyveno artimo žmogaus savižudybę ar pan.) (Vaiko namas, bendri klausimai, 2010-08-01).

A. Davidavičienė (2001) pabrėžia, kad labai svarbus veiksnys, darantis įtaką vaikų ir paauglių gyvenimui yra bendraamžiai. Vaikai siekia pripažinimo, nenori atsilikti nuo kitų draugų. Vaikas augdamas tokioje šeimoje, kur jam skiriama mažai dėmesio, globos, kur negauna reikiamo emocinio palaikymo, kur suaugę, jo manymu, nesupranta jo problemų, poreikių ir išgyvenimų, ieško bendraminčių savo draugų tarpe. Tokie vaikai neišmoksta tinkamai išreikšti savo jausmų, tvarkytis su jausmais taip pat neišsėina, jie tampa uždaresni, agresyvesni, nesugeba įsiliesti į visuomenės gyvenimą . Taip pat dėl šios priežasties dažnai įsitraukia į socialinės rizikos jaunuolių grupes, pamažu imama nebelankyti mokyklos, konfliktuoja su tėvais ir mokytojais neigiamai vertina visą mokymo turinį ir patį mokymąsi.

Dažniausiai mokyklos nelankymą ir vaikų elgesio sutrikimus lemia tiek biologinės, tiek socialinės priežastys. Visgi daugelis tyrinėtojų akcentuoja, kad dažniausia visų socialinių patologijų (mokyklos nelankymo, nusikalstamumo, alkoholizmo, savižudybių, ir kt.) priežastis – nepakankama asmenybės psichologinė branda, negebėjimas valdyti emocijas, įveikti įtampą, nerimą, konstruktyviai spręsti konfliktus, bei iškylančias problemas. G. Valickas išskiria šiuos faktorius:

- Auklėjimo klaidos šeimoje (pvz: netiksliai išaiškinamos elgesio normos, šiltų emocinių santykių stoka, kontrolės trūkumas, paskatinimų ir bausmių disproporcija, prieštaringi reikalavimai);
- Atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje;
- Per televiziją demonstruojamas smurtas bei prievarta.

Taigi, tapatumo krizės išgyvenimas dažnai nulemia žmogaus tolesnį gyvenimą, todėl paauglystė – svarbus žmogaus gyvenimo etapas, kurį tinkamai išgyvenus pereinama į

suaugusiųjų pasaulį, išsiugdomas atsakomybės jausmas bei susiformuojami tolesnio gyvenimo tikslai. Jei paauglystėje vaikui suteikiama per daug laisvės arba laisvė per daug apribojama, kyla noras priešintis ir ieškoti sąjungininkų. Tokiais sąjungininkais dažnai tampa socialiai nepriimtinu elgesiu pasižymintys bendraamžiai, kurių pripažinimas paaugliui labai svarbus ir kurie dažnai įtakoja mokyklos nelankymą. Apibendrinant, galima sakyti, augančių vaikų patiriamos problemos juos įtraukia į uždarą ratą, nes vaikas elgesio modelius perima iš aplinkos, o artimiausia jo aplinka - šeima, kurioje jis auga. Tad jei vaikas neturės reikiamų socialinių įgūdžių susidariusiems sunkumams spręsti, neturės galimybių susipažinti su kitais gyvenimo modeliais, pamatyti, jog galima gyventi ir kitaip, tai labai tikėtina, kad jis daugiau ar mažiau daris neteisingus pasirinkimus.

1.3.Mokyklos nelankymo prevencinės galimybės

Prevenција – tai trijų lygmenų programos, skirtos neigiamos socialinės patirties kelio užkirtimui bei negatyvių socialinių normų, delinkventinės įtakos perėmimui (Kvieskienė, 2000).

Mokslininkų nuomone, prevencijos sistema – sudedamoji socialinio valdymo ir kontrolės dalis. Kiekviena prevencijos sistema susideda iš trijų elementų: prevencijos objekto (į ką nukreipiama subjektų prevencinė veikla, bei prevencinės priemonės), prevencijos subjekto (konkretūs asmenys, institucijos, jų socialiniai pedagogai, pareigūnai, kurių tiesioginės funkcijos susijusios su vaikų teidių apsauga, atitinkamos pagalbos teikimu ir užtikrinimu) ir priemonių (specifiniai poveikių būdai, metodai) visumos (Misiukevičienė, Putauskienė, 2009).

C. Doyle (2006) teigimu, darbui su problemų keliančiais vaikais reikia emocinio, gilaus išsamumo, empatijos ir apgalvojimo. Todėl, prieš pradėdant prevencinę veiklą, ją reikia gerai apgalvoti, suplanuoti eigą, priemones, metodus, specialistus, darbo vietą ir susitikimų dažnį.

Prieš pradėdant vykdyti prevencinę veiklą, nemažą svarbą turi ir tam tikros veiklos planavimas. Planavimas reiškia konkrečių veiklų pasirinkimą iš keleto galimų alternatyvų. Kaip teigia R.W. Weinbach (1990), pasirinkimas turi būti racionalus, t.y. apmąstytas, pagrįstas ir atsakyti į klausimus:

- Kas turėtų būti padaryta?
- Kokiais būdais tai galima padaryti geriausiai?
- Kada turime tai padaryti? (Weinbach, 1990, p.11)

Taip pat Weinbach R.W. (1990), pažymi, kad prevencinio darbo planavimo svarbą atspindi keletas planavimo apibūdinančių aspektų:

- Planai yra sudaromi tam, kad padėtų mums persikelti iš ten, kur mes esame, į ten, kur norime būti.
- Planavimas yra aktyvus procesas, planuodami, mes siekiame pasikeitimų.

- Planuodami numatome priemones tikslams pasiekti.
- Remiantis planais, kontroliuojami pasiekti tikslai, trūkumai, išaiškinamos problemos.
- Planas yra pagrindas rezultatams kontroliuoti, nes plane numatyti tikslai lyginami su tuo, kas yra pasiekta (Weinbach,1990, p.10).

Vykdamas prevencinį darbą dažnai yra kuriamos prevencinės darbo grupės. Pasak Merfeldaitės O., Railienės A. (2007), prevencinio darbo grupė susideda iš tam tikrų asmenų, specialistų, kurios tikslas – spręsti prevencinio darbo klausimus, susijusius su asmens sveikatos, socialine, pedagogine, ar ar psichologine pagalba mokykloje. Į šią darbo grupę gali būti įtraukti mokyklos vadovas, mokytojai, klasių auklėtojai, specialistai (socialinis pedagogas, psichologas, specialusis pedagogas, socialinis darbuotojas ir kt.). Taip pat vertėtų įtraukti ir mokinius, mokinių tėvus (globėjus) bei kitus socialinėse institucijose dirbančius specialistus.

Svarbiausi veiksniai lemiantys socialinės rizikos vaikų delinkvenciją – sėkmės ir pripažinimo išgyvenimas bei vertingi emociniai ryšiai. Sėkmės ir pripažinimo išgyvenimą apsunkina pagarbos socialinės rizikos vaikų nuomonei trūkumas, o emociškai nesaugi ir meilės bei rūpesčio stokojanti aplinka neskatina užmegzti vertingus emocinius ryšius. Esant tokiai situacijai išskirtinis vaidmuo vykdamas asocialaus vaikų elgesio prevenciją tenka socialiniam pedagogui ar socialiniam darbuotojui, nes jam tradiciškai priskiriama atsakomybė už į sunkią padėtį patekusio žmogaus socialinių taktikų ir bendravimo principų kaita (Jonynienė, Dromantienė, 2002).

Siekiant užkirsti kelią neigiamiems reiškiniams galima taikyti ir bendrąją prevenciją, kuri skirta bendram mokinių sveikatingumui ugdyti ir alkoholio vartojimo prevencijai vykdyti. Bendrosios priemonės yra susijusios su žinių apie alkoholio vartojimo žalą teikimu, bei neigiamų nuostatų į alkoholio vartojimą. (2010-07-01).

Siekiant užkirsti kelią neigiamų socialinių reiškinių atsiradimui, efektyvinant prevencinį darbą, socialinis pedagogas savo darbe gale taikyti įvairias programas (Misiukevičienė, Putauskienė, 2009).

Apibendrinant, galima teigti, kad vienas iš būdų siekiant užkirsti kelią paauglių neigiamų socialinių reiškinių atsiradimui yra prevencija, kuri būtų nukreipta į tam tikros problemos sprendimą. Tačiau prevencija tai nepaprastai sudėtingas ir ilgas laiko procesas, kurio rezultatai didžia dalimi priklauso nuo jį vykdančių kompetencijos ir pastangų bei organizavimo sąlygų.

1.4. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos struktūra ir tikėtinas poveikis

Pastaruoju metu vartojama mums neįprasta, nauja sąvoka – *gyvenimo įgūdžiai*. Gyvenimo įgūdžių ugdymas – tai yra vaikų ir jaunuolių asmeninių bei socialinių gebėjimų lavinimas, kurio tikslas – parengti vaikus ir jaunuolius tolimesniam gyvenimui suaugusiųjų pasaulyje ir greitai besikeičiančioje visuomenėje. Gyvenimo įgūdžiai apima ne tik socialinius įgūdžius ar gebėjimus, bet ir asmeninius. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) gyvenimo įgūdžius apibūdina kaip „gebėjimus prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis <...>, tai tokie gebėjimai, kurie žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis“ (Bulotaitė, Gudžinskienė, 2004, p. – 4).

O. Misiukevičienė, A. Putauskienė (2009) pažymi LR Švietimo ir mokslo ministerijos (2004) gyvenimo įgūdžių ugdymo apibūdinimą – „tai vaikų ir jaunuolių asmeninių ir socialinių įgūdžių lavinimo programa, kurios tikslas – parengti vaikus ir jaunuolius gyvenimui už mokyklos ribų bei suaugusiųjų gyvenimui greitai besikeičiančioje visuomenėje“ Šioje ugdymo programoje visi gyvenimo įgūdžiai suskirstyti į“

- savęs pažinimo,
- bendravimo,
- bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo, gyvenimo sunkumų įveikimo (Misiukevičienė, Putauskienė, 2009, p-105).

Įtraukti elgesio problemų turintį vaiką į gyvenimo įgūdžių ugdymo programą nelengva dėl bendravimo sunkumų ir socialinio statuso. Todėl formuojant vaikų ir paauglių grupes naudinga įtraukti įvairaus elgesio ir vertybių jaunuolius, kurie galėtų dalytis patirtimi. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos veiklos sėkmę lemia kuo glaudesnis ir ilgesnis kontaktas su delinkventine asmenybe. Taip pat labai svarbu, kad šeima veiksmingai bendradarbiaustų ir padėtų vykdyti prevencinę veiklą, kadangi jie mokosi gyventi stebėdami savo šeimą. Tėvų dalyvavimas leidžia vaikams suprasti, kad tėvai jais rūpinasi. O tai sustiprina šeimos ryšius ir tėvams leidžia būti tokiems, kokių reikia jų vaikams (Овчарова, 2001).

Socialinių įgūdžių ugdymas leidžia išvengti deviantinio elgesio apraiškų, tuo tarpu ir mokyklos nelankymą, pakeisti netinkamą elgesį tinkamu, pasiruošti savarankiškam gyvenimui. Jį ugdyti ypač svarbu ankstyvuojant vaiko amžiumi. Kiekvienas vaikas turi gebėti susidoroti su kasdieninio gyvenimo reikalavimais ir iššūkiais, todėl reikia formuoti ir ugdyti tokius socialinius įgūdžius (4 lentelė).

Socialiniai įgūdžiai

Socialiniai įgūdžiai	Tikėtinas poveikis
Sprendimų priėmimas	Padės priimti konstruktyvius, racionalius, optimalius sprendimus
Kūrybiškas mąstymas	Leis įvertinti visas alternatyvas, veiklumo ir neveiklumo pasekmes
Kritinis mąstymas	Gebės analizuoti informaciją ir patyrimą
Efektyvus bendravimas	Gebės išreikšti save verbaliniais ir neverbaliniais būdais, priimtinais mūsų kultūrai ir situacijai
Asmeninis bendravimas	Gebės užmegzti ir palaikyti pozityvius santykius su aplinkiniais
Savęs pažinimas	Gebės pažinti ir įvertinti save, savo charakterį, stiprybes ir silpnybes
Emocijų valdymas	Supras ir žinos savo ir kitų emocijas, kaip jos veikia elgesį, sveikatą
Empatija	Gebės įsitraukti į kito žmogaus gyvenimą. Padės suprasti ir priimti kitus žmones
Streso įveikimas	Numatys streso priežastis ir žinos kaip jis veikia

Šiuos įgūdžius ugdo ne tik tėvai ar globėjai, bet ir socialinis pedagogas ar darbuotojas, ugdytojai ir auklėtojai, psichologai ir kiti specialistai, turintys įtakos vaikų socialiniam ugdymui (Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2001).

Pasak Vosylienės E. (2009), socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, modeliuojant aplinkinių elgesį ir gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. Įgūdžiai yra susiję su aplinkos ypatybėmis, situacijos specifiškumu, taip pat su amžiumi, lytimi, būseną. Svarbiausias socialinių įgūdžių ugdymo pratybas sudaro:

- Vaidybiniai žaidimai, piešimas, pasakojimas, analizė ir pan.
- Konkretaus įgūdžio mokymas
- Įgūdžio aptarimas, analizė ir modeliavimas
- Namų užduočių atlikimas, pateikimas ir aptarimas (Vosylienė, 2009 p- 87)

Gyvenimo, socialiniai, emociniai įgūdžiai yra svarbūs sveikai vaiko raidai. Vaikai su silpnaisiais gyvenimo, socialiniais, emociniais įgūdžiais gali patirti daugiau problemų mokykloje, asmeniniame gyvenime, o vėliau ir darbe. Ypatingai agresyvių, prieštarinių vaikų laukia itin didelė rizika, kad dar rimtesnių problemų atsiras paauglystėje. Net vaikams, kurie neturi elgesio problemų, gyvenimo, socialinių, emocinių įgūdžių trūkumas trukdo jų sveikai raidai (Cidzikaitė, 2007).

D. Nalivaikaitė (2005) pastebi, kad vaiko ar paauglio nuomonė apie save bei mokėjimas kritiškai mastyti bei reikšti savo nuomonę, yra labai svarbus veiksnys, nulemiantis laimę ir gerą savijautą ateityje. Autorė taip pat teigia, kad savigarbos arba savivertės ugdymas yra sudėtinga užduotis. Nes bet kuris vaikas gyvenime vienoje ar kitoje situacijoje gali išgyventi

nepilnavertiškumo arba nepasissekimo jausmą. Dirbant su paaugliais, vienas iš efektyvių metodų - darbas grupėmis. Organizaciniu požiūriu grupė atlieka šias funkcijas:

- Grupė vienu metu gali nuveikti daugiau nei individualių užsiėmimų metu.
- Grupė gali greičiau generuoti ir realizuoti kilusias idėjas ar sprendimus. Tik grupėje galima geriau pažinti asmenybę, jos trūkumus ir privalumus.
- Tik grupėje atsiskleidžia geriausios kiekvieno jos nario idėjos ir gebėjimai.
- Grupėje galima patenkinti bendravimo poreikius, pelnyti pripažinimą (pvz, kai agresyviam vaikui parodoma, kad jis yra reikalingas, gerbiamas, jo indėlis į bendrą grupės darbą yra vertinamas).
- Grupė padeda pažinti tikrovę (grupėje keičiamasi nuomonėmis, diskutuojama įvairiais klausimais, sprendžiamos bendros problemos).
- Priklausant grupei sumažėja nesaugumo, nerimo, agresyvumo, bejėgiškumo jausmų, ypač tais atvejais, kai vaikas išgyvena asmenines problemas).
- Grupė gali padėti išspręsti asmeninio pobūdžio problemas (Lagūnavičius, 2003, p.28).

Grupiniu metodu socialinis pedagogas (socialinis darbuotojas) gali skatinti ne tik keli asmenų mokymosi motyvaciją, bet ir kiekvieno vaiko atskirai (Kvieskienė, Indrašienė, 2008, p. 68). Šis metodas efektyvus ir naudingas vienišiams, uždariems, pasitikėjimo stokojantiems vaikams. Grupėse gali būti atliekamos terapinės pratybos, sociodramos, ugdomi socialiniai įgūdžiai, šeimos narių bendra veikla ar atskirų šeimynų atstovų problemų identifikavimas ir sprendimo paieškos diskutuojant, dalijantis informacija (Vosylienė, 2009, p.67). Grupė reikalauja, kad kiekvienas būtų pats savimi ir neslėptų kylančių jausmų. Paradoksalu, bet ir negatyvūs jausmai (agresija, baimė, ir kt.) išprovokuoja šviesius jausmus, norą labiau suvokti save ir kitus (Leliūgienė, 2002, p. 56).

L. Bulotaitė, V Gudžinskienė (2004) Teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje keliami kitokie reikalavimai, smarkiai pakito vertybės. Anksčiau vertinamą kuklumą, nuolankumą, paklusnumą pakeitė tokie dalykai, kaip savęs vertinimas, iniciatyvumas, lyderiavimas, komunikabilumas. Kad dabartiniai mokiniai prisitaikytų, rastu savo vietą, nesukluptų, nepalūžtų, reikalinga suaugusiųjų pagalba ugdant gyvenimo įgūdžius. Ugdant gyvenimo įgūdžius svarbius vaidmenis atlieka mokykla ir šeima. Šių dviejų pirmųjų vaiko gyvenimo institucijų bendravimas ir bendradarbiavimas yra būtinas gyvenimo įgūdžių ugdymo srityje.

D. Cidzikaitė (2007) taip pat patvirtina, kad mokykla ir šeima yra dvi svarbiausios gyvenimo ir socialinio, emocinio mokymosi aplinkos. Įgūdžiai, kurių vaikai turėtų išmokti šiose aplinkose, gali paskatinti sveiką ar nesveiką raidą. Taigi yra svarbu, kad tie, kurie moko,

pasinaudotų galimybėmis mokyklos aplinkoje mokyti teigiamų gyvenimo, socialinių ir emocinių įgūdžių.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek socialinių, tiek asmeninių gebėjimų ugdymas bei lavinimas atlieka be galo didelį vaidmenį visame vaiko socializacijos procese. Gyvenimo įgūdžius arba gebėjimus, reikia ugdyti ne tik kad vaikui būtų lengviau susiorientuoti gyvenime, bet ir todėl, kad būtent šių įgūdžių arba gebėjimų lavinimas padeda vaikui lengviau adaptuotis visuomenėje, mokykloje, bendraamžių grupėje. Vadinasi, pedagoginiu požiūriu būtina pabrėžti ne tik tai, kaip moksleivis vertina savo socialinį elgesį, bet svarbu ir tai, ar jauna asmenybė suvokia ir socialinių įgūdžių svarbą gyvenime.

2. GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROGRAMOS POVEIKIS BLOGAI LANKANČIŲ MOKYKLĄ PAAUGLIŲ ALKOHOLIO VARTOJIMUI

2.1 Tyrimo metodika

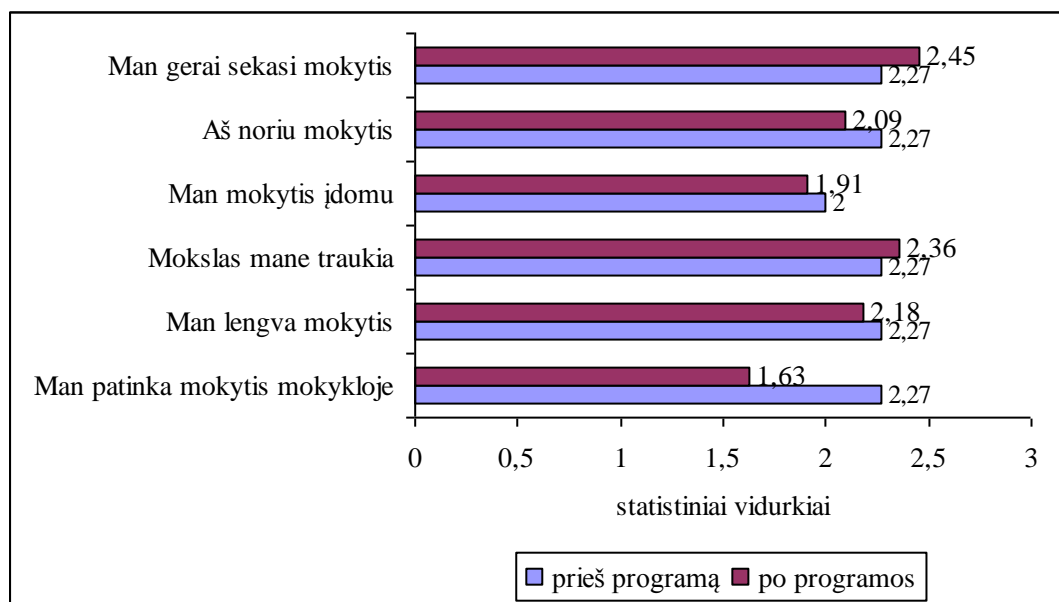
Mokyklos nelankantys ar vengiantys lankyti mokyklą paaugliai dažnai vaikštinėja gatvėmis, buriasi į grupes, rūko, vartoja alkoholį ar kitas psichotropines medžiagas. Siekiant užkirsti kelią tiems neigiamiems reiškiniams mokyklose įgyvendinama „Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa. Mokyklą lanko ne tik gero elgesio paaugliai, bet ir vaikai, kuriems daro įtaką įvairūs rizikos veiksniai. Paaugliams, kuriems gresia pavojus vartoti alkoholį, dėl tam tikrų rizikos veiksnių, nepakanka bendrosios prevencijos. Todėl siekiant paauglius apsaugoti nuo blogos įtakos, alkoholio vartojimo, nepageidaujamo elgesio atsiradimo, bei didesnių problemų atsiradimo tolimesniame vaiko gyvenime, Ventos gimnazijoje, išanksto suderinus su mokyklos administracija, pravesta gyvenimo įgūdžių ugdymo programa. Šios programos tikslas: išsiaiškinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos veiksmingumą mokyklos nelankančių paauglių alkoholio vartojimui. Programa parengta pagal doc. Dr. L. Bulotaitės, dr. A. Davidavičienės, doc. V. Gudžinskienės (2005) gyvenimo įgūdžių ugdymą V-VIII klasėms ir doc. Dr. L. Bulotaitės, doc. V. Gudžinskienės, dr. I. Pilkauskienės (2005) gyvenimo įgūdžių ugdymą IX – X klasėms programą. Užsiėmimų kursas vyko po pamokų, Ventos gimnazijos aktų salėje, 14 savaitčių, dirbant po 1 dieną savaitėje, po 2 akademines valandas. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos veiksmingumui numatyti, buvo atlikta anoniminė mokinių apklausa raštu prieš programos vykdymą ir po programos vykdymo. Apklausa raštu atlikta iš anksto paruošta anketa. Klausimai suskirstyti į atskirus blokus. Klausimynas uždaro tipo. Visi respondentų duomenys buvo suvesti į tipinę SPSS -11 (Statistical Package for Social Sciences) duomenį matricą. Duomenys apdoroti taikant aprašomąją statistiką (vidurkius ir procentus), statistiniui patikimumui naudotas ANOVA statistinis kriterijus.

2.2. Respondentai

Atlikta tikslinė tiriamųjų imtis pagal socialinės pedagogės pateiktą mokyklos nelankančių ar praleidžiančių pamokų (reguliariai praleidžiančių 12 ir daugiau pamokų be pateisinamų priežasčių) mokinių sąrašą. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje dalyvavo 11 respondentų. Tiriamųjų amžiaus vidurkis 15 metų. Iš jų 9 mergaitės ir 2 berniukai. 46% tiriamųjų gyvena mieste, 27%- kaime, 27% - miestelyje, 46% - gyvena su abiem tėvais, 36% – tik su mama, 18% - gyvena su tėvu.

2.3. Gyvenimo įgūdžių programos poveikio blogai mokyklą lankantiems mokiniams tyrimas

Pasaulinė sveikatos organizacija (PSO) socialinius, gyvenimo įgūdžius kaip gebėjimus prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimus veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis (...), tai tokie gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikata ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis“. Prieš pradėdant taikyti gyvenimo įgūdžių programą apklausti mokyklos nelankantys mokiniai, pasibaigus programos vykdymo laikui, tyrimas pakartotas. Ugdymo programos tikslas – padėti išmokti adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kad elgesio veiksmingumą pripažintų ne tik patys moksleiviai, bet ir kiti asmenys. Domėtasi, kaip vertina mokyklą, kaip joje jaučiasi (2 pav.).

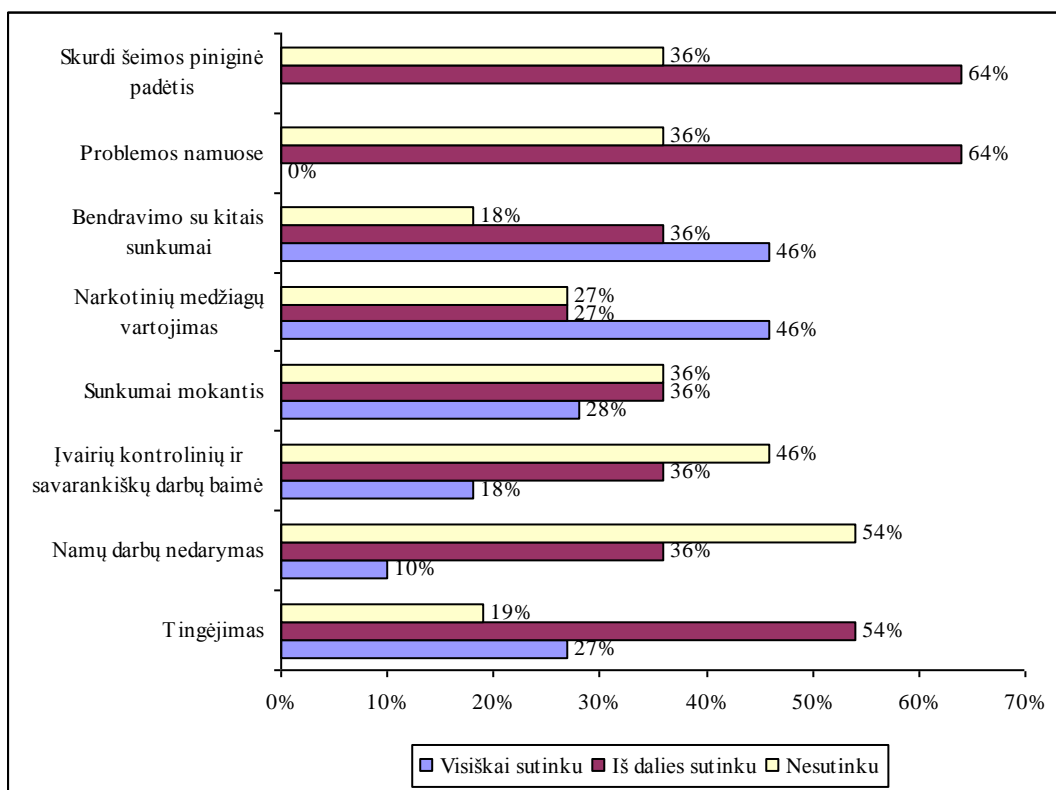

Pastaba. Mažesnis vidurkis reiškia pozityvesnę tiriamųjų nuomonę

2 pav. Mokyklos vertinimas

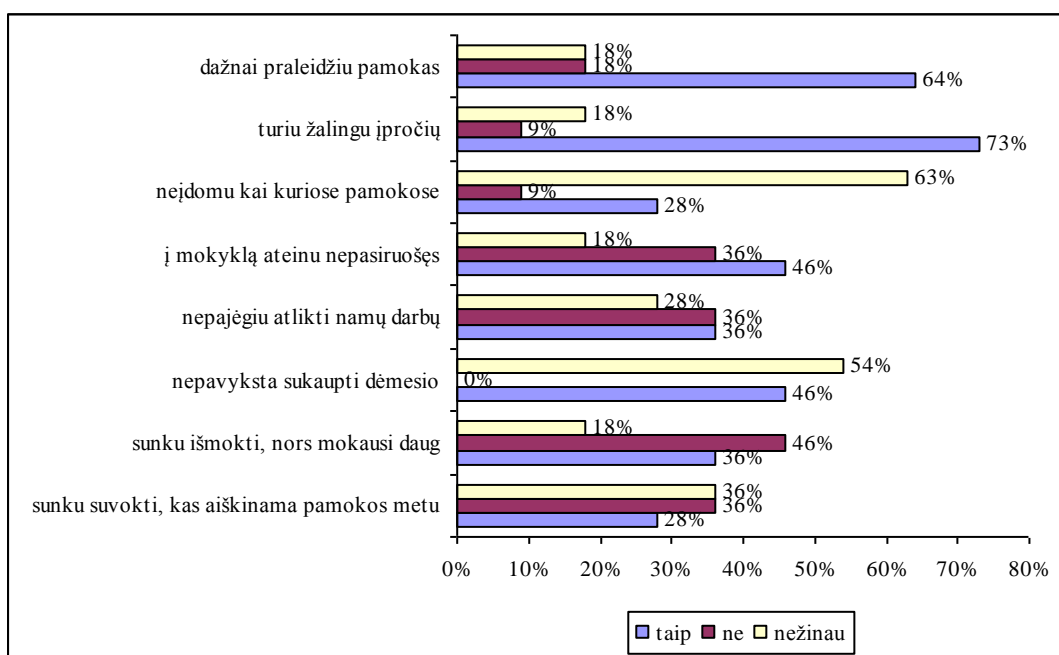
Tyrimo duomenys parodė, jog mokinių nuomonė mokyklos atžvilgiu neženkliai, tačiau pakito. Lyginant statistinius vidurkius (), gauta, jog mokiniams labiau patinka mokykloje (prieš programą 3(27,3%) mokiniai teigiamai vertino mokyklą, po programos -7(63,6%).

Dažniausiai mokyklos nelankymą ir vaikų elgesio sutrikimus lemia tiek biologinės, tiek socialinės priežastys. Visgi daugelis tyrinėtojų akcentuoja, kad dažniausia visų socialinių patologijų (mokyklos nelankymo, nusikalstamumo, alkoholizmo, savižudybių, ir kt.) priežastis – nepakankama asmenybės psichologinė branda, negebėjimas valdyti emocijas, įveikti įtampą, nerimą, konstruktyviai spręsti konfliktus, bei iškylančias problemas (Valickas, 1998). Domėtasi, koks mokinių elgesys lemia nenorą mokytis (3 pav.).

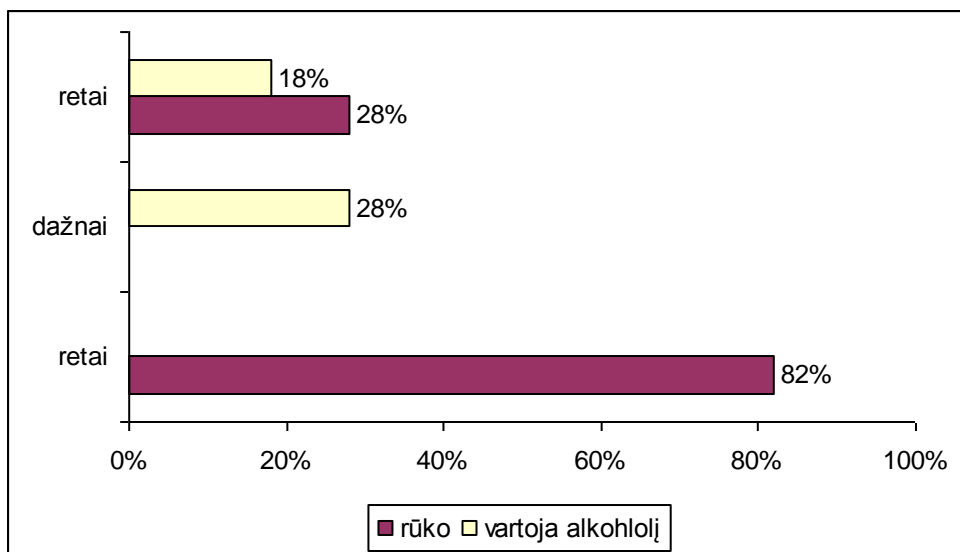
3 pav. Nenoro mokytis priežastys,%

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog mokiniai nenorą mokytis labiausiai sieja su bendravimo sunkumais mokykloje (46%) bei alkoholio vartojimu (46%). Svarbios, mokinių manymu, priežastys: problemos namuose (64%), tingėjimas (54%). Išanalizavus rezultatus gauta (4 pav.), gauta, jog asmeniškai svarbios šios mokymosi sunkumų priežastys: žalingi įpročiai (73%) bei pamokų praleidinėjimas (64%).

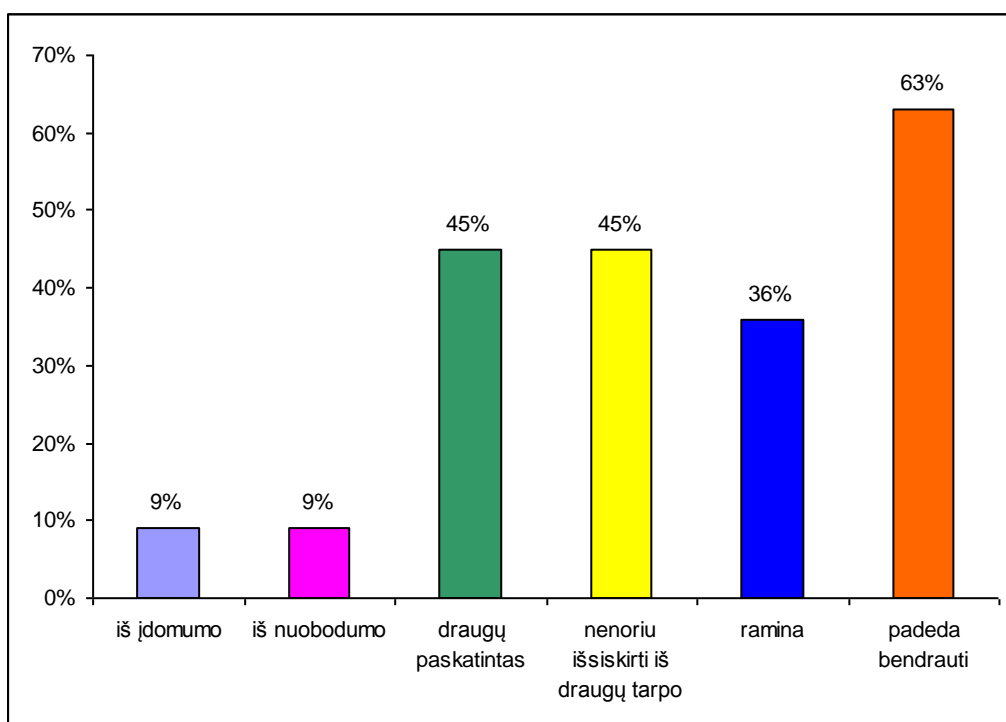
4 pav. Mokymosi sunkumų priežastys,%

Mokyklose vykdomos įvairios prevencinės priemonės, kuriomis kovojama su žalingais įpročiais, bet tyrimo rezultatai parodė, jog asmeniškai mokiniais aktuali ši problema. Todėl domėtasi, ar/ kaip dažnai respondentai rūko, vartoja narkotikus, alkoholinius gėrimus (5 pav.).

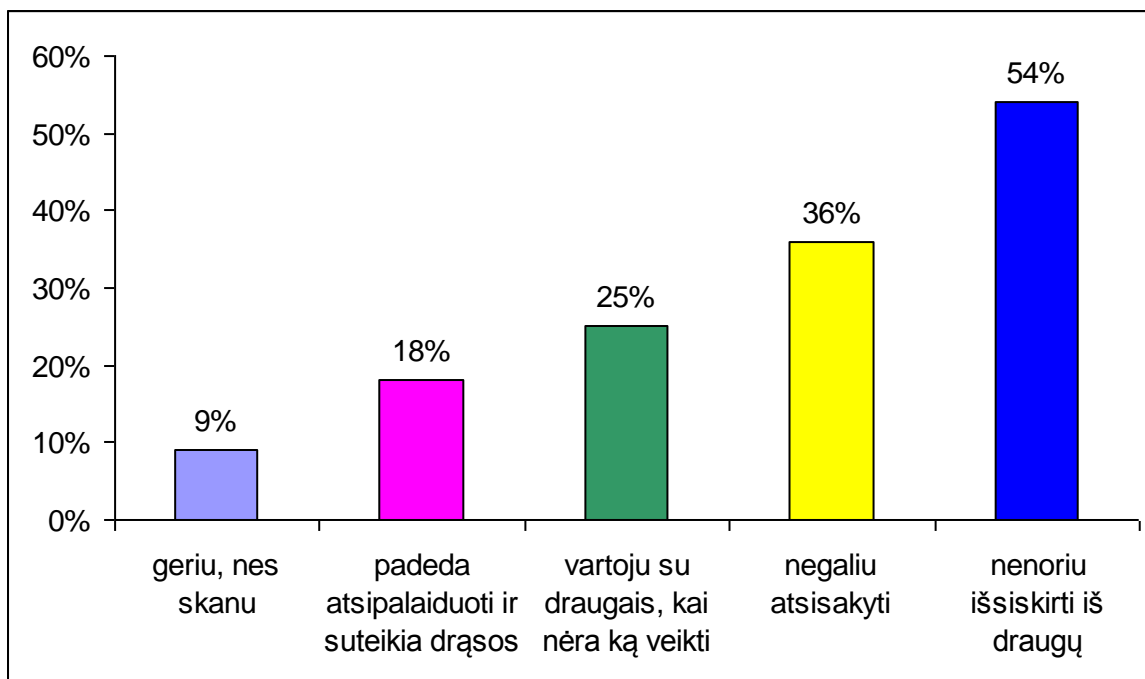
5 pav. Psichotropinių medžiagų vartojimas, %

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog retai, bet rūko 82% respondentų, 28% - dažnai vartoja alkoholių. Vienas mokinys nurodė, jog kartą rūkė „žolę“, tačiau tiriamųjų grupėje narkotikų vartojimas nėra aktualus. Mokiniai nurodė svarbiausias priežastis rūkymo priežastis (6 pav.).

6 pav. Rūkymo priežastys, %

L.Rupšienės (2000, p.81) teigimu, didžiausią žalą paauglio socialinių moralinių ypatumų formavimuisi daro neturėjimas ką veikti, nuobodžiavimas ir pramogų ieškojimas nuoboduliui išvaikyti. Kaip parodė tyrimo rezultatai, labiausiai mokiniams rūkymas padeda bendrauti (63%), paauglystėje svarbus draugų spaudimas – nenorėjimas išsiskirti iš kitų tarp (45%) ir draugų paskatinimas (45%), jog rūkymas nėra blogas dalykas. Kokios priežastys paskatina paauglius vartoti alkoholinius gėrimus (7 pav.).

7 pav. Alkoholio vartojimo priežastys,%

Kaip parodė tyrimo rezultatai, dažniausia alkoholio priežastis paauglių tarpe – nenoras išsiskirti iš kitų tarpo (54%), negalėjimas ar nemokėjimas atsisakyti (36%), 25% mano, jog alkoholio vartojimas susijęs su laisvo laiko praleidimu. Šių priežasčių analizė rodo, jog paaugliai stokoja socialinių įgūdžių, nesugebėdami atsispirti kito nuomonei, negalėdami pasakyti tvirtą „ne“.

Palyginę tyrimo rezultatus prieš gyvenimo įgūdžių programos vykdymą ir po jos, gavome statistiškai patikimą skirtumą ($p=0,011$). Tai rodo gyvenimo įgūdžių programos įtaką teigiamai formuojamai mokinių nuostatai alkoholio atžvilgiu – mokiniai po programos mažiau vartoja alkoholį. Pastebėta, kad mokinių rūkymo įpročių pokyčiams programa neturėjo tiesioginės įtakos (5 lentelė).

Rūkymo ir alkoholio vartojimo duomenų statistinė analizė

		Sum of squares	df	Mean Square	F	Statistinis patikimumas, p
Rūkymas	Between Groups	1,46	1	1,460	4,82	0,056
	Within Groups	2,72	9	0,302		
Alkoholio vartojimas	Between Groups	3,02	1	3,025	12,91	0,011*
	Within Groups	1,87	8	0,234		

*p < 0,05 lyginant mokinių duomenų pasiskirstymą prieš programą ir po jos

Bendraamžių atstūmimas, pastovūs konfliktai, įtampa ir nestabilumas skatina nepilnamečius ieškoti kokios nors išeities. Kvieskienės G. (2000) teigimu, atstumtiesiems paaugliams asocialios bendraamžių grupės tampa pagrindine ir dažnai vienintele aplinka, kur jie gali patenkinti daug svarbių poreikių - savęs įtvirtinimo, pripažinimo, globos ir užtarimo. Taigi, svarbu tyrimo metu buvo išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina bendravimo mokykloje ypatumus su kitais mokiniais, mokytojais, tėvais.

Dažna patyčių problema mokyklose neabejotinai lemia vidinius asmenybės, motyvacijos pokyčius. Ar socialinių įgūdžių programa formuoja bendravimo įgūdžius, juk didelė dalimi bendravimo sėkmė priklauso nuo paties mokinio vidinės pozicijos.

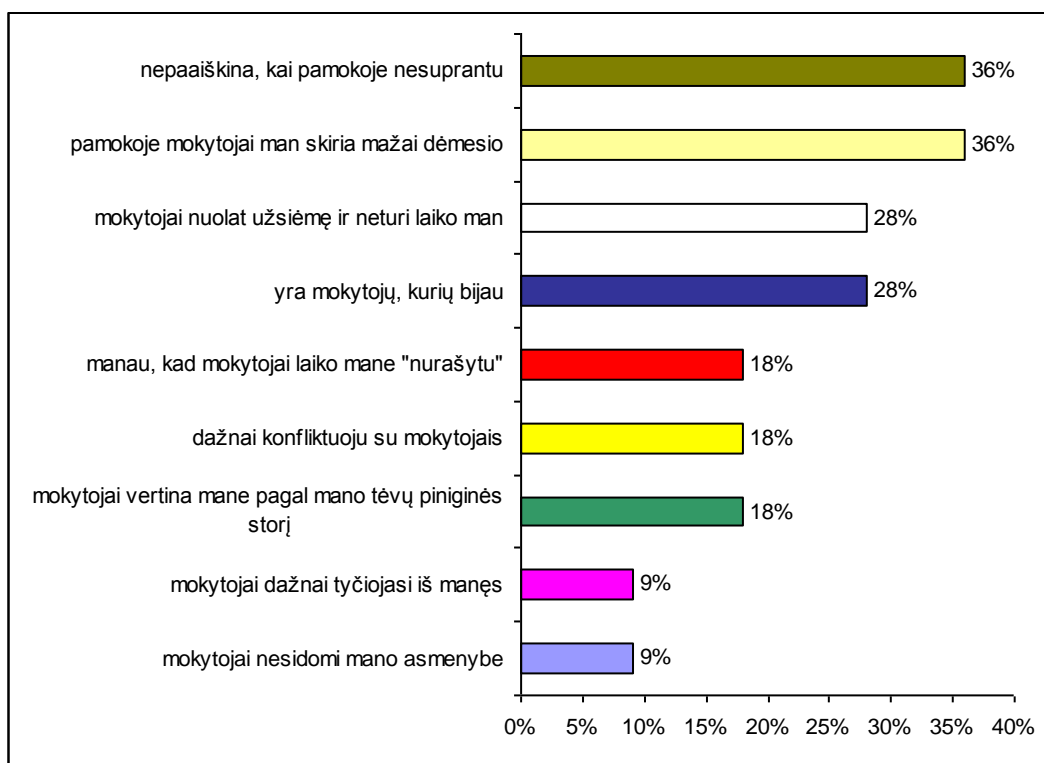
Bendravimo su kitais mokiniais duomenų statistinė analizė

		Sum of squares	df	Mean Square	F	Statistinis patikimumas, p
Kiti tyčiojasi iš manęs	Between Groups	3,960	1	3,960	16,036	,003**
	Within Groups	2,222	9	0,247		
Bendrauju su netinkamais draugais	Between Groups	0,352	2	0,176	0,593	0,575
	Within Groups	2,37	8	0,297		
Kiti mokiniai mane ignoruoja	Between Groups	0,409	2	0,205	3,23	0,092
	Within Groups	0,500	8	0,063		

**p < 0,01 lyginant mokinių duomenų pasiskirstymą prieš programą ir po jos

Tyrimo duomenų statistinė analizė parodė, jog po socialinių įgūdžių programos mokiniai patiria mažiau patyčių iš kitų mokinių (6 lentelė). Prieš dalyvaujant socialinių įgūdžių programoje, 18% mokinių nurodė, jog dažnai patiria ir 36% kartais patiria patyčias iš kitų mokinių, po programos – tik 18% mokinių nurodė, jog dar pasitaiko patyčių atvejų. Reiškia, programos metu mokiniai įgavę bendravimo įgūdžių, sugeba provokuojančias konfliktines situacijas spręsti konstruktyvesniais būdais.

Kiekvienam vaikui itin svarbu būti mylimam, suprastam, saugiam. G.Kvieskienės, V.Indrašienės (2008, p.68) teigimu, suaugusiojo ir vaiko santykiai dažniausiai susikomplicuoja dėl stiprių atkaklių vaiko emocinių reakcijų. Kaip viena iš efektyvių priemonių spręsti paauglių socializacijos problemas bei skatinti jų mokymosi motyvaciją yra santykiai su mokytojais. Domėtasi, kaip mokiniai vertina bendravimą su mokytojais (8 pav.).

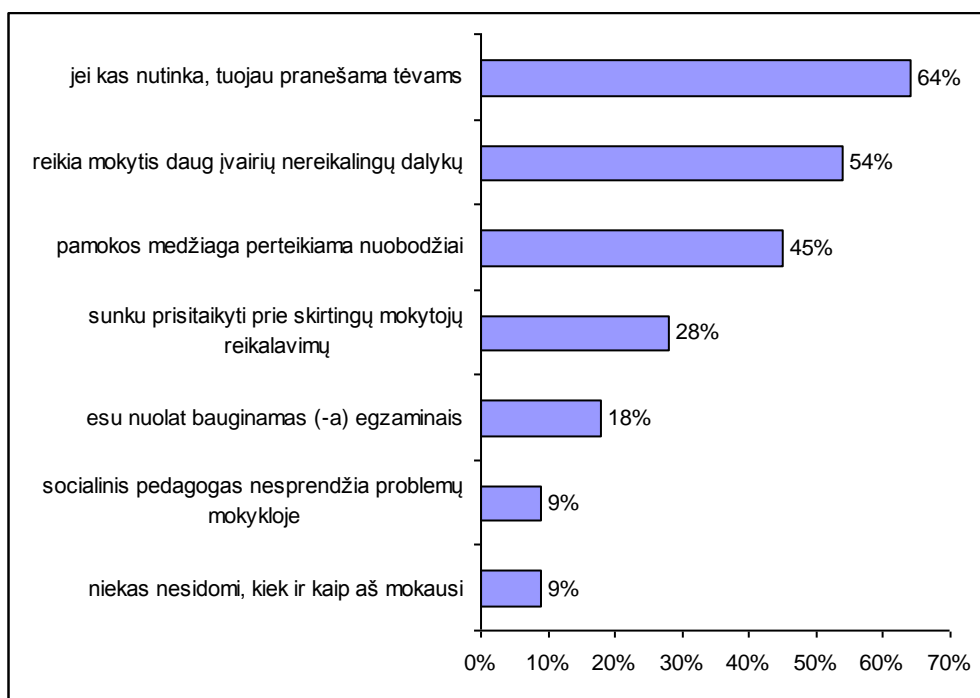

8 pav. Bendravimo su mokytojais ypatumai, %

Aštuntame paveiksle pateikti duomenys (mokiniai, vertindami bendravimo su mokytojais pobūdį nurodė, atsakymą „iš dalies sutinku“), rodo, jog mokiniai nesulaukia pagalbos bei dėmesio iš mokytojų, kai nesupranta pamokos, mokytojai laiko „nurašytu“. Taip pasireiškia Pigmaliono sindromas – pateisinti priskiriamas priežastis mokiniui. Jei mokytojas mano, kad mokinys geras, jis tampa dar geresnis. Ir priešingai, jei mokytojas mano, kad mokinys blogas, jis dar suprastėja. Tyrimai rodo, kad prastesniems mokiniams skiriama mažiau laiko ir mažiau pagalbos atsakinėjant į klausimus; jie sulaukia mažiau pagyrų ir daugiau kritikos, mažiau viso mokytojų dėmesio ir mažiau draugiškumo (Petty, 2006, p.98). Mažesnioji tiriamųjų dalis - 9% nurodė, jog patiria patyčias bei teigia, jog mokytojui nėra svarbi mokinio asmenybė.

Lyginant tiriamųjų duomenų statistinius duomenų vidurkius prieš ir po programos esminių skirtumų nerasta.

M. Barkauskaitė (2001, p. 57) teigia, kad mokytojo asmeninės savybės, santykiai su klase ir mokiniu, nuostatos, reikšmingos mokinio savijautai ir statusui klasėje, nes mokytojas – pagalbininkas, patarėjas ir vadovas, kurio nuomonė itin svarbi mokiniui. Respondentų klausta, kaip dažniausiai jaučiasi pamokose, ar sulaukia pagalbos iš mokytojų, socialinio pedagogo (9 pav.).

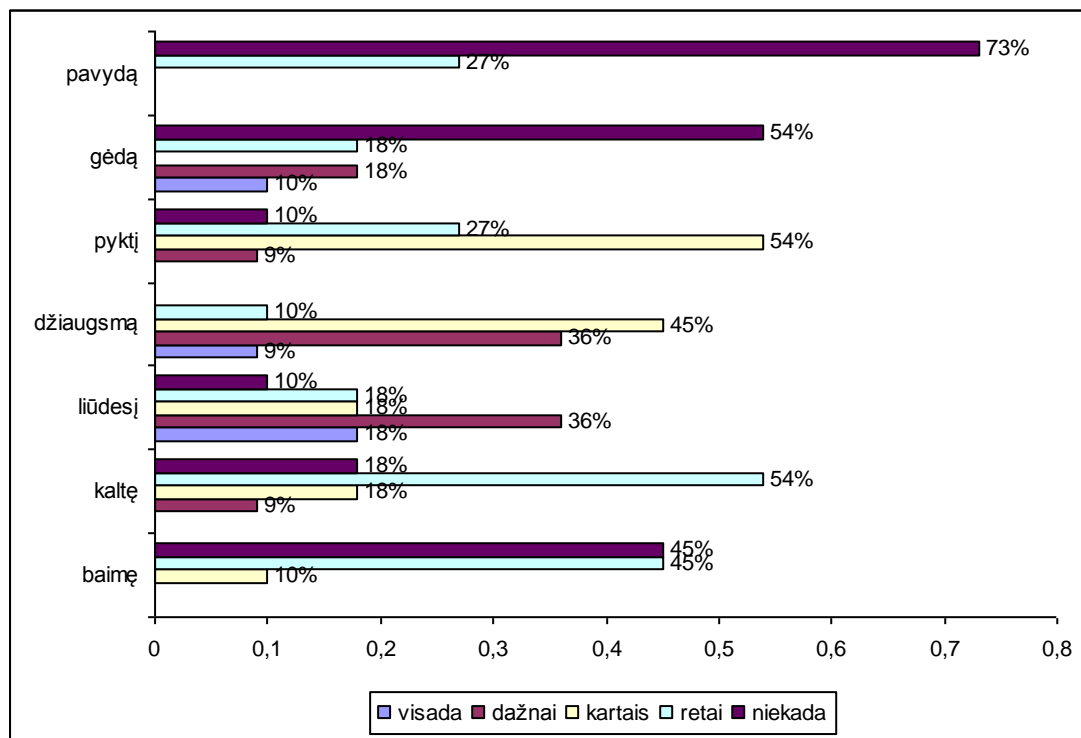

9 pav. Pamokų bei teikiamos pagalbos vertinimas, %

Tyrimo duomenys rodo, kad dažniausiai mokytojai reaguoja į mokinio elgesio pokyčius, ypač neigiamus, pranešdami tėvams, mokiniai teigia, kad reikia mokytis nereikalingų dalykų, pamokos dažniausiai nuobodžios. Galima teigti, jog mokiniai dažnai nuobodžiauja per pamokas. Mokslininkai (S.Cowley, 2008; G. Petty, 2006; A.Juodaitytė, 2004 ir kt.) taip pat akcentuoja pamokos trūkumus, tokius kaip tradicinė pamokos struktūra, kai mokytojas nenaudoja aktyvių mokymo metodų, kurie sudomintų mokinius. S.Cowley teigia, kad pamokos modelis yra kokybiško pamokų planavimo pagrindas, sudarydamas galimybę visiems mokiniams suprasti dalyką, pajusti sėkmės pojūtį, mokytojas parodo, kaip svarbu pamokoje susitelkti į užduotį ir tinkamai elgtis (Cowley, 2008, p.108). Todėl neretai patys mokytojai išugdo pasyvius mokinius, kurie vengia naujovių ir veiklos (Juodaitytė, 2004, p.137). Maža dalis (9%) mokinių teigė, jog socialinis pedagogas nesprendžia problemų. Tai reikštų, jog nelankančių mokinių problemoms mokykloje socialinis pedagogas skiria daug dėmesio, nes, suvokiant gaunamą socialinę pagalbą įtakos turi ne tik paramos kiekis, bet ir tai, kiek ši parama yra svarbi: jei tikima, kad tam tikra parama nėra svarbi,

tai šios paramos negavus nebus taip skaudu, kaip būtų, jei ta socialinė parama būtų vertinama kaip labai svarbi (Skerytė – Kazlauskienė, Barkauskienė, 2010, p.36).

Pasak R.Civinkio, V.Levickaitės (2006, p.13), įsigilinus į išvardytas tipiškas mokyklos nelankymo priežastis, galima teigti, kad jos sutelkiamos vaiko asmenyje ir mokyklos išorėje. Domėtasi, kokias emocines būsenas dažniausiai išgyvena mokyklos nelankantys mokiniai (10 pav.).

10 pav. Emocijų raiškos intensyvumas mokykloje, %

Devintame paveiksle pateikti duomenys rodo, jog respondentai pavydo (73%), gėdos (54%) niekada nepatiria mokykloje. Kartais intensyvesnė pykčio (54%), džiaugsmo (45%) raiška. Pastebėta, jog visada ir dažnai mokykloje tiriamieji jaučia gėdą (28%) ir liūdesį (54%). Retai išgyvenama kaltė - 54%, baimė - 45%. Taigi, apibendrinant galima teigti, jog intensyvesnė neigiamų emocijų raiška. Tai galima sieti su mokiniu statusu mokykloje bei su paauglystės amžiaus ypatumais. Paauglys A.Petrulytės (2003) teigimu, pats susikuria savąją gyvenimo filosofiją, ieško gyvenimo idealo, bando pats grumtis su gyvenimu. Bet stokodamas patirties bei fizinių, intelekto, dvasinių gebėjimų bei socialinių galimybių, jis dažnai klysta, nusivilia pats savimi, suaugusiais, kartais, net gyvenimu. Vienas iš gyvenimo įgūdžių programos tikslų – mokyti pažinti savo jausmus, emocijas, atpažinti bei kontroliuoti jų intensyvumą.

Lyginant tiriamųjų duomenis prieš programą ir po programos vykdymo, gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp rezultatų vidurkių. Taikant Spearman koreliacijos koeficientą buvo

nustatytas pastebimi koreliaciniai bei statistiškai reikšmingi ryšiai tarp kintamųjų, duomenys pavaizduoti 7 lentelėje. Tiriamieji po programos mažiau jaučia baimę ($p=0,026$), mažiau išreikšta lyginant pagal statistinius vidurkius kaltės raiška ($p=0,035$), dažniau jaučia džiaugsmą ($p=0,019$).

7 lentelė

Emocijų raiškos intensyvumo duomenų statistinė analizė

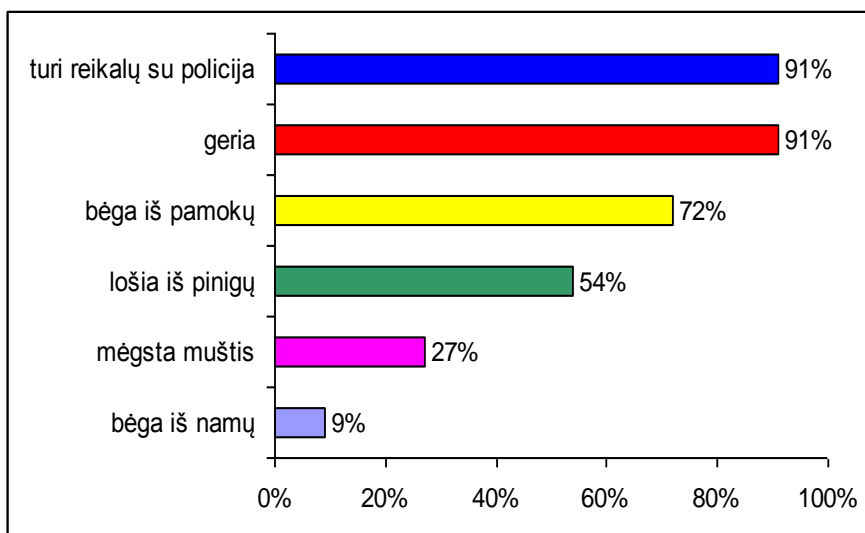
		Sum of squares	df	Mean Square	F	Statistinis patikimumas, p
Baimė	Between Groups	2,004	1	2,004	7,095	0,026*
	Within Groups	2,542	9	0,282		
Kaltė	Between Groups	3,103	1	3,103	6,160	0,035*
	Within Groups	4,533	9	0,504		
Liūdesys	Between Groups	4,400	1	4,400	7,071	0,097
	Within Groups	5,600	9	0,622		
Džiaugsmas	Between Groups	3,186	1	3,186	8,095	0,019
	Within Groups	3,542	9	0,394		
Pyktis	Between Groups	1,117	2	0,558	,823	0,473
	Within Groups	5,429	8	0,679		
Gėda	Between Groups	11,302	1	11,302	18,141	0,002**
	Within Groups	5,607	9	0,623		
Pavydas	Between Groups	,003	1	0,003	0,013	0,910
	Within Groups	2,179	9	0,242		

* $p < 0,05$ lyginant mokinių duomenų pasiskirstymą prieš programą ir po jos;

** $p < 0,01$ lyginant mokinių duomenų pasiskirstymą prieš programą ir po jos

Gautas stiprus statistinis skirtumas vertinant gėdos jausmą ($p=0,002$). Tai rodo, jog galbūt užsiėmimų metu mokiniai neslėpė kylančių jausmų, nes, kaip ir būtų paradoksalu, bet net ir negatyvūs jausmai (agresija, baimė, ir kt.) išprovokuoja šviesius jausmus, norą labiau suvokti save ir kitus (Leliūgienė, 2002, p. 56). Taigi, teigiamų emocinių vertinimų kaitai mokykloje programa turėjo įtakos.

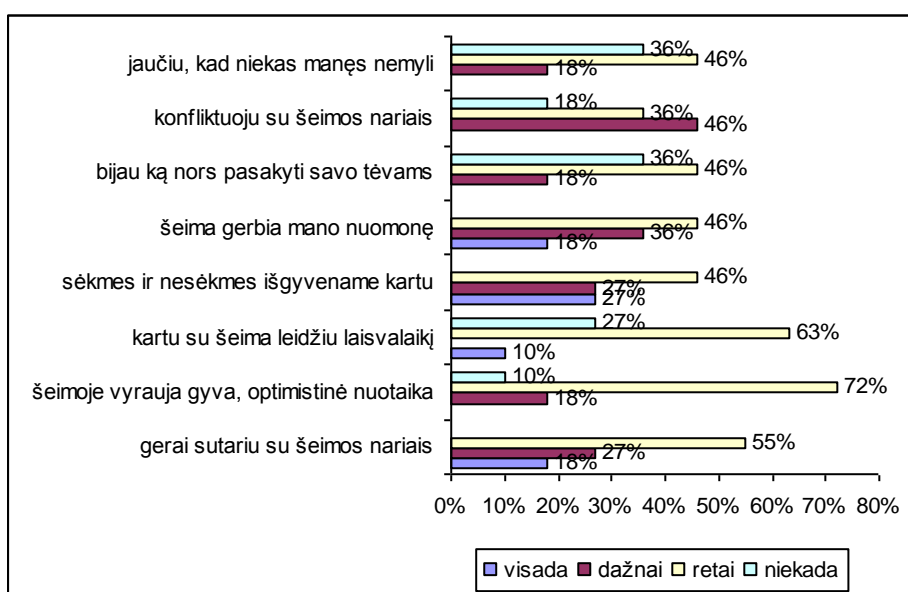
Bendraamžių įtaka paauglystės laikotarpiu žymiai stipresnė nei tėvų, kitų suaugusiųjų. Paaugliai, išsilaisvinę iš tėvų, vis daugiau perima bendraamžių vertybes, nes ir paauglystėje išlieka vienodai svarbus priklausomybės ir prieraišumo žmonių grupei ar bendrijai poreikis (Vyčnienė, 2001, p.40). Domėtasi, koks draugų ratas supa mokyklos nelankančius paauglius (11 pav.).

11 pav. Draugų elgesys,%

Kaip rodo vienuoliktame paveiksle pateikti duomenys, daugelis pamokų nelankančių mokinių draugauja su delinkventinio elgesio bendraamžiais. 91% nurodė, jog draugai geria ir ne kartą yra susidūrę su policija, 72% respondentų nurodė, jog draugai bėga iš pamokų, lošia iš pinigų (54%) bei įsivelia į muštynes (27%). Reiškia draugų elgesys bei pomėgiai gali daryti neigiamą įtaką tolimesniam mokinių elgesiui.

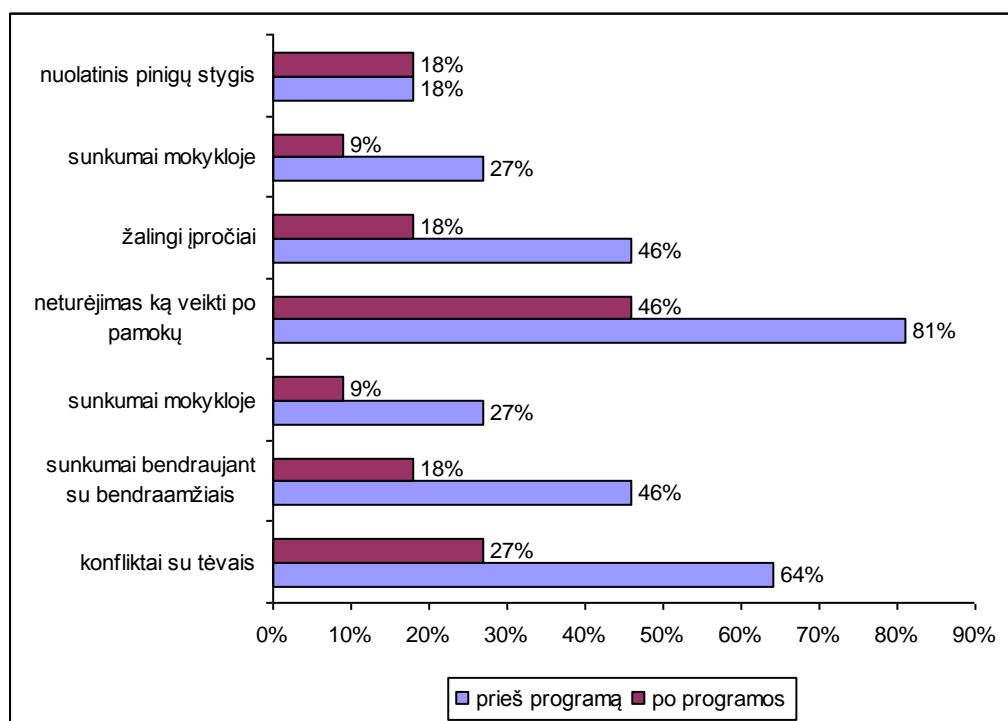
Neabejotinas tas faktas, jog šeimoje formuojasi asmenybės pagrindai, kur atliekamos svarbiausios funkcijos: ugdomoji, rekreacinė (fizinė, materialinė, moralinė, psichologinė, savitarpio pagalbos, laisvalaikio organizavimo), komunikacinė ir kt. (Rupšienė, 2000, p. 72). Ir tik šeimoje pradeda formuotis ir mokymosi motyvacija, nuostatos mokyklos atžvilgiu, emociniai santykiai. Šeimoje gali susikurti sėkmės mokykloje ir gyvenime pamatai. Domėtasi, kaip paaugliai vertina šeimoje vyraujančius santykius (12 pav.).

12 pav. Santykių šeimoje ypatumai,%

Rezultatai rodo, jog santykieiai tiriamujų Ŗeimose pakankamai sudėtingi: retai Ŗeimoje vyrauja gyva, optimistinė nuotaika (72%), retai tiriamieji kartu su Ŗeima praleidžia laisvalaikį (63%) ir drauge išgyvena sėmes ir nesėkmes (46%); tik 2 (18%) mokiniai nurodė, jog visada gerai sutaria su Ŗeimos nariais. Ŗeimos mikroklimato sutrikimai, nedarnumas tampa ypač rimta vaiko asmenybės anomalijų prieŖastimi. Ŗios anomalijos L.RupŖienės (2002) teigimu, pasireiŖkia tiek charakterio ypatumais, tiek elgsena: kuo blogiau vaikas jaučiasi Ŗeimoje, tuo dažniau bėga iš namų, kuriuose menkai tenkinami pagrindiniai poreikiai (fiziologiniai, saugumo, meilės, draugystės, savigarbos ir saviraiŖkos), tuo labiau jis nenori mokytis, nemato savo ateities perspektyvų. Tyrimų duomenimis po gyvenimo įgūdžių programos mokinių nuomonė Ŗeimos atŖvilgiu nepasikeitė.

Tiriamujų paprašyta nurodyti, kokios problemos kelia susirūpinimą (13 pav.).

13 pav. Susirūpinimą keliančios problemos,%

Dauguma mokinių (81%) prieš dalyvaujant gyvenimo įgūdžių programoje nurodė, jog susirūpinimą kelia neturėjimas ką veikti, po dalyvavimo gyvenimo įgūdžių programoje Ŗią problemą akcentavo 46% respondentų; 64% nurodė konfliktus su tėvais, po programos - 27% teigė, jog minėtoji problema kelia susirūpinimą; 46% akcentavo sunkumus bendraujant su bendraamžiais bei Ŗalingus įpročius ir Ŗios problemos mokiniams po programos atrodo mažiau aktualios.

Atliktas tyrimas leido įvertinti gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įtaką blogai lankančių mokinių socialiniams įgūdžiams. Pasitvirtino hipotezė, kad po ugdymo programos blogai

lankančių mokinių socialiniai įgūdžiai yra labiau išlavėję. Tyrimo rezultatai parodė, kad pakito mokinių šių socialinių įgūdžių lygis: mokėti atsisakyti (prieš programą alkoholio vartojimas buvo aktualia problema ir alkoholio vartojimą respondentai labiausiai siejo su draugų įtaka); reaguoti į patyčias (po tyrimo mokiniams patyčios mokykloje mažiau svarbi bendravimo sunkumų mokykloje priežastis); išgyventi teigiamas emocijas - po programos mažiau jaučia baimę, mažiau išreikšta kaltės raiška, jaučiasi drąsesni ženkliai pakito gėdos raiška. Todėl galima nesutikti su kai kurių užsienio autorių (Manger, Eikeland, Asbjornsen, 2003) nuomone, kad socialinių įgūdžių programos poveikis gali būti labai mažas arba jo visai nebūti. Galima pritarti tik kitų (Margolin, 2001) pozicijai, kad socialinių įgūdžių ugdymas ne visada leidžia įgytą patirtį perkelti į realias gyvenimo situacijas. Nors tyrimo imtis nebuvo didelė, o ir tyrimo laikas apibrėžtas, tačiau programos poveikio veiksmingumas įrodytas.

IŠVADOS

1. Mokslininkai nustatė daug mokyklos nelankymo priežasčių. Kiekvienam mokiniui yra būdingos savitos vyraujančios mokyklos nelankymo priežastys, dažnai skirtingas jų derinys. Išskirtinos šios pagrindinės ir viena su kita sąveikaujančios priežastys: personalinės (psichosocialinės, psichinės, elgsenos, fizinės), mokymosi proceso (mokymo programos, mokymo stilius), institucinės (mokymo organizavimas, mokyklos klimatas, klasės mikroklimatas); šeimos įtaka (šeimos struktūra, socialinis – ekonominis statusas, funkcijos); bendruomeninės ir visuomeninės (visuomenės normos, parama, kaimynystė).
2. Tyrimo rezultatai parodė, kad pakito mokinių socialinis įgūdis - mokėti atsisakyti, prieš programą alkoholio vartojimas buvo aktualia problema ir alkoholio vartojimą respondentai labiausiai siejo su draugų įtaka, po programos statistiškai patikimai sumažėjo alkoholiui toleruojančių mokinių skaičius.
3. Taikant gyvenimo įgūdžių programą nustatytas socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikis blogai lankančių mokyklą mokinių socialiniams įgūdžiams: programos metu taikytos pedagoginio poveikio priemonės turėjo teigiamą įtaką mokinių socialiniams įgūdžiams, vertinant mokykloje patiriamus sunkumus.
4. Taikant gyvenimo įgūdžių programą statistiškai patikimai sumažėjo mokinių gėdos, baimės, kaltės jausmas siejamas su mokykla, statistiškai patikimai padidėjo džiaugsmo pojūtis.
5. Taikant gyvenimo įgūdžių programą statistiškai patikimai sumažėjo mokinių reakcijų į patyčias raiška. Reiškia pakito socialinis įgūdis – mokėti nereaguoti į provokuojančias situacijas.
6. Tyrimo hipotezė, kad po gyvenimo įgūdžių ugdymo programos blogai lankančių mokinių socialiniai įgūdžiai bus labiau išlavėję, pasitvirtino.

LITERATŪRA

1. Astra, L. (1993). *Gyvenimo laikas*. Monografija. Vilnius: Pradai.
2. Augis, R. Ir kt. (Red). (1993). *Psichologijos žodynas*. (p. 288). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
3. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Monografija. Vilnius: VPU.
4. Barkauskaitė, M., Vasiliasukas, R., Gailienė, M., Indrašienė, V., Prakapas, R. Ir kt. (2003). *Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys*. Tiriomojo darbo ataskaita. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc (žiūrėta 2010-01-09).
5. Бандура, А. (2000). Теория социального научения. Санкт Петербург.
6. Bulotaitė, L., Davidavičienė, A., Gudžinskienė, V. (2005). *Gyvenimo įgūdžių ugdymas V-VIII klasės*. 2-oji pataisyta laida. Vilnius: ISBN 9986-03-571-6
7. Bulotaitė L., Gudžinskienė V. (2004) *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius: ISBN 9986-03-550-3.
8. Bulotaitė, L., Gudžinskienė, V., Pilkauskienė, I. (2005). *Gyvenimo įgūdžių ugdymas IX-X klasės*. 2-oji pataisyta laida. (p. 4) Vilnius: ISBN 9986-03-570-8
9. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N. (2001). *Drauge su vaiku...* Vilnius: Baltos lankos.
10. Cidzikaitė, D. (Red). (2007). *Antras žingsnis*. Smurto prevencijos programa 1-3 klasės. Mokytojo knyga. Paramos centras vaikams. Vilnius. ISBN 978-9955-9966-1-3.
11. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Monografija. Kaunas.
12. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas*. Vilnius: Tyto Alba.
13. Dapkienė, S. (2001). *Klasės auklėtojas ir tėvai – partneriai*. Šiauliai ISBN 9955-410-19-1
14. Daškevičienė, J. *Kaip vaikai pakliūna į tv spąstus*. <http://www.augink.lt/index.php?page=vaikas-televizorius> (žiūrėta 2011-02-18).
15. Davidavičienė, A. G. (2007) *Medžiaga darbui su rizikos vaikais*. Tikslinė prevencija. Darbas su problemineis vaikais (ankstyvoji intervencija). <http://www.blaivus.lt/linas07/atrankprev/darbasrizikosvaikais.pdf> (žiūrėta 2010-07-01)
16. Delors, J. (1996). *Mokymasis – paslėptas lobis*. Iš Mokykla Nr.12.
17. Dereškevičius, P., Rimkevičienė, V., Targamadžė V. (2000). *Mokyklos nelankymo priežastys*. Monografija. Vilnius.

18. Doyle, C. (2006). *Working with abused children from theory to practice*. London: Palgrave macmillan.
19. *Duomenys apie mokyklos nelankančius vaikus – netikslūs* <http://www.ve.lt/?data=2005-08-12&rub=1065924810&id=1123780958> (žiūrėta 2010-05-01).
20. Finn, J. D. (1989). *Windrowing from School*. In: Review of Educational Research. Vol. 59, nr.2
21. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Apie vaikų psichologinio atsparumo ugdymą. (p. 26 – 88). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
22. Gečienė, I., Čiupailaitė, D. (2006). *Ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencija*. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius.
23. Gage, N. L., Berliner, D.C. (1994) *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma littera ISBN 9986-02-021-2.
24. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas.
25. Jonynienė, Ž., Dromantienė, L. (2002). *Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje*. Socialinis darbas: mokslo darbai. Vilnius: ISSN 1648-4789 .
26. Juodaitytė, A. (2004). Šiuolaikinio ugdymo neopedocentristinė refleksija: diskursas ir pedagoginio mąstymo rekonstrukcijos. *Mokytojų ugdymas*, 3, 136-143.
27. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Teoriniai aspektai. Studijų knyga. Klaipėda: KU.
28. Kviesskienė, G. (2005). *Pozityvioji Socializacija*. Monografija. Vilnius: VPU.
29. Kviesskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika* (P. 83). Vilnius: VPU.
30. Kviesskienė, G., Indrašienė, V. (2008). *Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
31. Lagūnavičius, T. (2003). *Ekonominis socialinis psichologinis konsultavimas: metodinis leidinys*. (p. 28). Vilnius.: LKKA.
32. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika* (P. 424). Kaunas: Technologija.
33. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas* (P. 348). Kaunas: Technologija.
34. LRV nutarimas (1997). *Dėl Mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo*. Vilnius, 1997 m. Rugpjūčio 4 d. Nr. 889 .
35. *Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas 2006m. Sausio 19d. Nr. X – 493*. http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm (žiūrėta 2010-10-01).
36. *Mamos svetainė. Vaikų traumos. Kaip su jomis kovoti? Vienokios traumos naujagimių, kitokios vyresniųjų* http://moteru.takas.lt/mama/straipsnis.php?msg_id=105 (žiūrėta 2010-07-01).

37. Manger T., Eikeland O., Asbjornsen A. (2003). Effects of training on pupils social skills. *Research in Education*, 69, 80–92.
38. Margolin S. (2001). *Interventions for nonaggressive peerrejected children and adolescents: a review of the literature*. *Children and Schools*, 23 (3), 143 –160.
39. Маркова, А. К., Орлова А. Б., Фрийдман Л. М. (1989). Мотивация учения и её воспитание у школьников. Москва
40. Merfeldaitė, O., Railienė, A. (2007). *Preveninio darbo grupės veikla bendrojo lavinimo mokykloje*. Mokoמוji knyga. Vilnius: Sveikatos žinios.
41. Misiukevičienė O. Putauskienė A. (2009) *Socialinio pedagogo darbo vadovas*. Praktinės metodinės rekomendacijos. (p.105) Vilnius. Baltos lankos.
42. Myers, D.G. (2000). *Psichologija* (P. 801). Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, AB Aušra.
43. *Mokyklos nelankymo problemos ir jų sprendimo galimybės*. http://www.vaikogerove.lt/upl/baigiamoji_konferencija/mokyklos_nelankymo_problemo_s.pps (žiūrėta 2010-06-09).
44. Nalivaikaitė, D. (2005). *Socialinių įgūdžių ugdymo svarba organizuojant pirminę narkomanijos prevenciją mokykloje*. Kaunas.
45. Navaitis, G. (2001). *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: VPU.
46. Овчарова, Р.В. *Справочная книга социального педагога*. Москва
47. *Paauglystė ir tapatumo paieškos*. <http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=813> (žiūrėta 2010-09-28).
48. Pivorienė, J. (2006). *Rizikos grupės priklausančių paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykių ypatumai*. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. Vilnius. 5(1), 5 – 9.
49. Petrulytė, A. (2003). *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius: Presvika.
50. Petty, G. (2006). Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius.
51. *Psichologijos žodynas*. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
52. Rimm, S. B. (1998). *Sumažėjusio pažangumo sindromas*. Priežastys ir gydymas (P. 267). Vilnius: Solertija.
53. Rumpf, J. (2004). *Rėkia, pešasi, viską gadina*. Kaip elgtis su agresyviais vaikais. Kaunas.
54. Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis- socialinis pedagoginis reiškinys*. Monografija. (P. 219). KUL.

55. Sakalauskas, G., Gėčėnienė, S. Ir kt. (2000). *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. (p. 54). Vilnius.
56. *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. (2001). Vilnius: G. Kuskio firma.
57. Sniečkutė, M. (2007). *Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima*. Internetinis žurnalas. <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr16/nepilnameciai.asp> (žiūrėta 2011-01-14).
58. Vaičiūlienė, A. (2004). *Paauglio psichologija*. Vilnius: VPU.
59. Skerytė – Kazlauskienė, M., Barkauskienė, R. (2010). *Mokymosi negalią turinčių mokinių savęs vertinimas ir suvokta socialinė parama*. *Psichologija. Mokslo darbai*, 41, 33 – 49.
60. *Vaiko namas. Bendri klausimai*. http://www.children.lt/?_nm_mid=TW13d0xEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no&fag_id=17&upid=1 (žiūrėta 2010-08-01).
61. *Vaikų iškrentančių iš bendrojo lavinimo sistemos, skaičiaus mažinimas, stiprinant prevencinių grupių veiką ugdymo įstaigose*. Baigiamojo projekto konferencija 2008 m. Kovo 20 d.. (2008) http://www.vaikogerove.lt/upl/baigiamoji_konferencija/pasitraukimas_is_ugdymo_istaigu_priezastys.doc (žiūrėta 2010-01-30)
62. *Vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairės. LR ŠMM ministro 2005 m. Gruodžio 14d. Įsak. Nr. ISAK-2571* [http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-12-14-ISAK-2571\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-12-14-ISAK-2571(2).doc) (žiūrėta 2010-01-09).
63. Vaitkevičienė, A., Jozėnaitė, V. (2008). *Rizikos grupės vaikų socialinės raidos ypatybės ugdymosi kontekste*. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2, 18. – 25
64. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Monografija. Vilnius: LTA
65. Valickas, G. (1992). *Asocialaus paauglio elgesio priežastys*. *Psichologija Pedagogui*. Vilnius: LTA.
66. Vyčnienė, D. (2001). *Paauglystės amžiaus charakterio akcentuacijos, tipiškos paauglystės amžiaus elgesio reakcijos*. Iš: *Nepilnamečių kriminalinė justicija*. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija.
67. Vosylienė, E. (2009). *Socioedukacinis darbas su vaiku*. Mokomoji knyga. (p.87). Vilnius. Baltos lankos.
68. Weinbach, R. W. (1990). *The socialworker as manager*. (p. 10 – 11). New York, London.
69. Zaborskis, A. Ir kt. (1996). *Moksleivių gyvenimo būdas ir sveikata*. Vilnius: VPU.

70. Žiulytė, R., Pipko, J. (2008). *Ties nesėkmės riba*. Metodinės rekomendacijos švietimo darbuotojams. Rekomendacijos mokyklų specialistams ir klasių auklėtojams. Rekomendacijos parengtos vykdant projektą „Iškritusių iš mokyklos mokinių gražinimas“ (P. 48). Vilnius: VIA Recta.
71. Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
72. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
73. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Irma Lalienè

**CHANGE OF THE ALCOHOL CONSUMPTION OF TEENAGERS WHO DO NOT
ATTEND SCHOOL WITHIN APPLICATION OF THE PROGRAMME EDUCATING
THE LIFE SKILLS**

The Master's Degree Thesis

Summary

The theoretical conception of school nonattendance, its reasons, and the appliance of living skills programme to the students who don't attend school are analyzed in this essay.

It was hypothesized that after applying the programme of living skills the social skills of those who don't attend school are better developed.

A research was made with the help of a questionnaire. The purpose of the research was to evaluate the influence of the living skills programme on students' alcohol consumption. The survey was carried twice-before applying the programme and after it. There has been made a statistical (descriptive) analysis of the data average according to Anova criterion.

11 students with bad school attendance took part in the survey.

The empirical part of the essay analyses the interaction of those with bad attendance with their contemporaries and teachers as well as the peculiarities of the relations in their families, psychological state at school, and the reasons of the unwillingness to study. The data is compared in the context of the living skills programme.

The main findings:

1. The research results showed that students' social skill to know how to refuse has changed. Before programme appliance the consumption of alcohol was a relevant problem. Friends' influence was the main factor. After programme appliance the number of students who tolerate alcohol decreased.
2. The appliance of living skills programme decreased the feeling of shame, fare and compunction connected with school, while the feeling of delight increased.
3. While applying the living skills programme the expression of students' reaction to sneering decreased too. That means that a social skill not to react to provocative situations has changed too.
4. The impact on students' social skills was assigned while applying the programme. The means of pedagogical influence had a positive impact on students' social skills to evaluate the challenges which they experience at school.
5. The research hypothesis that after applying the living skills programme students' social skills will become more developed confirmed.

Substantial words: socialization, skill, teenager, motivation.

PRIEDAI

GERBIAMAS APKLAUSOS DALYVĖ

Kuo toliau, tuo labiau pastebimas paauglių mokyklos nelankymas, bėgimas iš pamokų, psichotropinių medžiagų vartojimas. Norėtume apsaugoti Jus nuo blogos kitų įtakos, psichoaktyvių medžiagų vartojimo, nepageidaujamo elgesio atsiradimo, bei ateities problemų. Leiskite daugiau sužinoti apie Jūsų dabartines problemas ir kartu bandysime jas įveikti.

Apklausa yra ANONIMINĖ, nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia.

Labai prašau nepalikti neatsakytų klausimų ir užpildyti anketą iki galo. Tau

tinkančius atsakymus pažymėk taip: **X**

1. Tavo amžius: _____

2. Lytis: Vaikinas Mergina

3. Gyveni : Mieste Kaime Miestelyje

4. Tu gyveni su:

Su abiem tėvais Tik su mama Tik su tėvu Kita

5. Įvertink šiuos teiginius

		Taip	Ne	Nežinau
1.	Man patinka mokytis mokykloje			
2.	Man lengva mokytis			
3.	Mokslas mane traukia			
4.	Man mokytis įdomu			
5.	Man gerai sekasi mokytis			
6.	Aš noriu mokytis			
7.	Kita (įrašykite):			

6. Įvertink savo bendravimą su kitais mokiniais:

Eil. nr.	Teiginiai	Visiškai sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1.	Kiti tyčiojasi iš manęs			
2.	Dažnai susimušu			
3.	Bendrauju su netinkamais draugais			
4.	Nesutariu su klasiokais			
5.	Kiti mokiniai mane ignoruoja			
6.	Kita (įrašykite):			

7. Įvertink savo bendravimą su mokytojais:

Eil. nr.	Teiginiai	Visiškai sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1.	Jaučiu, kad mokytojai vertina mane pagal mano tėvų piniginės stori			
2.	Yra mokytojų, kurių bijau			
3.	Pamokoje skiria mažai dėmesio			
4.	Mokytojai dažnai tyčiojasi iš manęs			
5.	Manau, kad mokytojai laiko mane „nurašytu“			
6.	Patiriu mokytojų smurtą			
7.	Mokytojai nesidomi mano asmenybe			
8.	Nepaaiškina, kai pamokoje nesuprantu			
9.	Mokytojai įsivaizduoja esantys „dievai“			
10.	Mokytojai nuolat užsiėmę ir neturi laiko man			
11.	Dažnai konfliktuoju su mokytojais			
12.	Mokytojai nepagrįstai mane kritikuoja			
13.	Kita (įrašykite):			

8. Įvertink savo savijautą mokykloje:

Eil. nr.	Teiginiai	Visiškai sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1.	Esu nuolat bauginamas (-a) egzaminais			
2.	Reikia mokytis daug įvairių nereikalingų dalykų			
3.	Sunku prisitaikyti prie skirtingų mokytojų reikalavimų			
4.	Pamokos medžiaga perteikiama nuobodžiai			
5.	Pamokose visi triukšmauja, nėra tvarkos			
6.	Jei kas nutinka, tuojau pranešama tėvams			
7.	Socialinis pedagogas nesprendžia problemų mokykloje			
8.	Niekas nesidomi, kiek ir kaip aš mokausi			
9.	Kita (įrašykite):			

9. Kaip manai, koks mokinių elgesys lemia nenorą lankyti mokyklą?

Eil. nr.	Teiginiai	Visiškai sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1.	Namų darbų nedarymas			
2.	Tingėjimas			
3.	Įvairių kontrolinių ir savarankiškų darbų baimė			
4.	Sunkumai mokantis			
5.	Psichotropiniu medžiagu vartojimas			
6.	Bendravimo su kitais sunkumai			
7.	Problemos namuose			
8.	Skurdi šeimos piniginė padėtis			
9.	Kita (įrašykite):			

10. Nurodyk, dėl kurių priežasčių Tau sunkiai sekasi mokykloje.

Eil. Nr.	Teiginiai	Taip	Ne	Nežinau
1.	Sunku skaityti			
2.	Sunku rašyti			
3.	Sunku skaičiuoti			
4.	Sunku suvokti, kas aiškinama pamokos metu			
5.	Sunku įsiminti, ką aiškina mokytojas			
6.	Nežinau, kaip mokytis savarankiškai			
7.	Sunku išmokti, nors mokausi daug			
8.	Nepavyksta sukaupti dėmesio			
9.	Nepajėgiu atlikti namų darbų			
10.	Negaliu ramiai išsėdėti			
11.	Į mokyklą ateinu nepasiruošęs			
12.	Neįdomu kai kuriose pamokose			
13.	Mokykloje manęs niekas nedomina			
14.	Neduođa ramybės mintys apie šeimą			
15.	Tingiu mokytis			
16.	Turiu žalingų įpročių			
17.	Turiu pataisų			
18.	Antramečiavau			
19.	Dažnai praleisdavau pamokas			
20.	Keičiau mokyklas			
21.	Ilgai sirgau			
22.	Kita (įrašykite):			

11. Kaip dažnai, būdamas mokykloje, Tu jauti?

		Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1.	Baimę					
2.	Kaltę					
3.	Liūdesį					
4.	Džiaugsmą					
5.	Pyktį					
6.	Gėdą					
7.	Pavydą					
8.	Kita (įrašykite):					

12. Ar turi draugų? Taip Ne

13. Ar turi draugų, kurie (tinkamus atsakymus pažymėk varnele):

☐ geria	☐ rūko
☐ vartoja narkotikus	☐ turi reikalų su policija
☐ mėgsta muštis	☐ bėga iš namų
☐ bėga iš pamokų	☐ vagia pinigus iš tėvų
☐ lošia iš pinigų	

14. Ar rūkai? Taip Labai retai Ne

Jei rūkai, pažymėk teiginius:	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Tai ramina				
Tai padeda bendrauti				
Nenoriu išsiskirti iš draugų (ių)				
Iš įdomumo				
Iš nuobodumo				
Draugų (ių) paskatintas (a)				
Kitos priežastys (įrašyk, kokios)				

15. Ar vartoji alkoholį? Visada Dažnai Retai Niekada

Jei vartoji alkoholį pažymėk tau tinkančius teiginius	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Padedą atsipalaiduoti ir suteikia drąsos				
Vartuju su draugais, kai nėra ką veikti				
Negaliu atsisakyti				
Nenoriu išsiskirti iš draugų				
Kai susinervinu				
Vartuju tik per ypatingas progąs				
Geriu, nes skanu				
Vartuju kartu su tėvais				
Yra tekę vartoti, bet nepatiko				
Kitos priežastys (įrašyk, kokios)				

16. Ar vartoji narkotikus? Taip Ne

Jei atsakei taip, pažymėk tau tinkančius teiginius	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Draugai teigia, kad geras poveikis				
Vartuju su draugais, kai nėra ką veikti				
Nenoriu išsiskirti iš draugų				
Kai susinervinu				
Netikiu, kad galima prie jų priprasti				
Noriu pamatyti haliucinacijas				
Vartuju, nes maloniai veikia				
Kad paerzinčiau tėvus				
Kitos priežastys (įrašyk, kokios)				

17. Pažymėk teiginius, kurie tinka tavo šeimai

	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Gerai sutariu su šeimos nariais				
Šeimoje vyrauja gyva, optimistinė nuotaika				
Kartu su šeima leidžiu laisvalaikį				
Sėkmes ir nesėkmes išgyvename kartu				
Šeima gerbia mano nuomonę				
Bijau ką nors pasakyti savo tėvams				
Dažnai konfliktuoju su šeimos nariais				
Visiems „dzin“, ką aš darau				
Jaučiu, kad niekas manęs nemyli				

18. Pažymėk tik tuos teiginius, kurie šiuo metu tau kelia susirūpinimą:

☐ Konfliktai su tėvais	☐ Sunkumai mokykloje
☐ Sunkumai bendraujant su bendraamžiais
pamokų	☐ Neturėjimas ką veikti po
☐ Žalingi įpročiai (rūkymas, gėrimas ir t.t.)	☐ Nuolatinis pinigų stygius
☐ Kita (įrašyk)	
-

Ačiū tau už brangų laiką ir nuoširdžius atsakymus!

MANO VEIKLOS DIENORAŠTIS

PIRMAS UŽSIĖMIMAS

Susipažinimas

1. Susipažinimas, vedančiosios prisistatymas, grupės dalyvių bendrų požymių ieškojimas.
2. Supažindinimas su grupinio darbo procesu, užsiėmimų temomis.
3. Taisyklių sukurimas (minčių lietus).

Trukmė: 35-45 min.

Priemonės: A3 formato popieriaus lapas, rašikliai, popieriaus lapeliai

Eiga: Prisistatėme. Susipažinimui visiems vaikams išdalinau lapelius ir paprašiau, kad grupės nariai ant lapelių užrašytų savo vardą ir nupieštų su koku gyvūnu ar daiktu save sutapatina. (šiuo metu, kaip jausdamas). Tada kiekvienas vaikas pasakė savo vardą, bei kodėl save sutapatino su šiuo gyvūnu. Tą patį atlikau ir aš.

Artimesniam susipažinimui, žaidėme žaidimą. Žaidėjai susėdo po du vienas prieš kitą. Užduotis: per tris minutes surasti penkis tarpusavio panašumus ir skirtumus. Po trijų minučių keitėmės poromis ir tęsėme toliau. Kai visi pasikalbėjo, visi žaidėjai surašė dažniausiai pasitaikančius panašumus ir skirtumus. Vyko diskusija.

Po žaidimo aptarėme rezultatus: Uždaviau vaikams klausimus - Ar yra skirtumų kurie svarbesni už jus? Kurie? Kokie pastebėti fiziniai panašumai ir skirtumai? Ar yra su kūnu nesusijusių panašumų ir skirtumų? Ar pasitaiko momentų, kai būti tokiam kaip visi yra geriau? Ar pasitaiko momentų, kai būti kitokiam nei visi yra geriau? Vyko diskusija.

Po žaidimo, kad išlaikyti užsiėmimų rimtį ir tvarką „Minčių lietaus“ metodu sukūrėme grupės taisyklės, kurių bus laikomasi gyvenimo įgūdžių ugdymo programos metu ir užrašėme A3 formato lape. Taisyklės buvo tokios: Nepraleisti užsiėmimų, gerbti kitus, nesikeikti, išklausti vienas kitą iki galo, nesišaiptyti, nesityčioti, padėti vienas kitam, bei laikytis konfidencialumo principo.

Pastebėjimai, refleksija.

Į pirmąjį užsiėmimą vaikai atėjo su nepasitykėjimu, baime. Abu dalyviai berniukai buvo net su pasipriešinimu. Pati taip pat jaudinausi, tačiau žinojau, kad labai svarbu tinkamai prisistatyti, bei sukurti gerą atmosferą. Susipažinimo pratime (susitapatinimas su gyvūnu) atsispindėjo kokios emocijos slypėjo vaikuose, tuo buvo galima nuspręsti, kaip su jais dirbti. Buvo ir panašumų. Panašumų akcentavimas suteikė kiekvienam grupės nariui saugumo jausmą, jog jis ne vienas toks, tokių kaip jis yra daugiau. Vaikai po truputį pradėjo jaustis laisviau, bendrauti.

Nuotakai sukurti ir darbingumui atkurti, sužadėme žaidimą, kurio tikslas buvo susipažinti artimiau. Šio žaidimo metu, kai pradėjome diskutuoti apie zodiako ženklus, grupės narių nuotaika pagerėjo, vaikai pradėjo dar daugiau bendrauti. Sužinojau, tai, kad 10 iš 11 vaikų tiki horoskopais.

Kai buvo supažindinama su grupinio darbo procesu, užsiėmimu temomis, mokiniai pradėjo patys reikšti mintis, susijusias su užsiėmimų temomis. Mokiniai užsiminė, kad jiems kartais buna sunku bendrauti su klasiokais, jaučiasi „lygiais“ su bendraamžiais tik tada jei kartu eina parūkyti.

Pirmasis užsiėmimas užtrūko ilgiau, nei 45 minutes, tačiau mano manymu praėjo gana sklandžiai. Mano pastebėjimu buvo ir klaidų. Kitą kartą per susipažinimą daugiau reikėtų padrąsinti mokinius reikšti mintį, nes tai išreikštų viltį, tikėjimą vaiku. Džiaugiuosi, kad vaikai pradėjo bendrauti, jaustis laisviau ir baigiantis užsiėmimui pradėjo reikšti savo nuomonę. Manau tai didelis žingsnis gyvenimo įgūdžių ugdymo programos efektyvumui.

ANTRAS UŽSIĖMIMAS

Savęs pažinimas - Aš

1. Koks aš esu ir koks norėčiau būti
2. Savigarbos ugdymas

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, spalvoti pieštukai ar flomasteriai.

Trukmė: 45 minutės

Eiga: Mokiniai sustojo ratu. Prieš pradėdant pratimą, kiekvienas pasisveikinome, priminėme savo vardą ir pasakėme kaip jaučiamės (pvz: Sveiki, aš Irma, jaučiuosi darbinga...).

Mokiniai susėdo ratu. Prieš pradėdant pratimo eigai, vaikams paaiškinau, kad kiekvienas save matome kitaip ir šis pratimas suteiks progą kiekvienam pagalvoti ir išreikšti save tokį, kokį matome ir kokių norėtume būti. Tada padalinau kiekvienam vaikui po popieriaus lapą ir paprašiau, kad nupieštų piešinį, kurie iliustruotų teiginį : „Tokį aš matau save“. Piešinys turėjo atsispindėti ne tik savo fizine išvaizda, bet ir apie tai, kokį save mato kaip asmenybę. Pati taip pat kartu su mokiniais atlikau šią užduotį. Šiam darbui skyriau 7-10 minučių.

Prieš parodant visiems savo portretus prisiminėm savo sukurtas taisykles, o ypač apie abipusę pagarbą. Atvertėme savo portretus. Aš pradėjau apie savo portretą pasakoti pirmoji. Pasakojau, kokius pastebiu bruožus, ką aš darau, bei konstatuoju, kad esu unikali, kad esu ypatinga. Tada paprašau, kad visi vaikai papasakotų apie savo piešinį, kokius jie pastebi bruožus, ką jie daro, įgūdžius, bei konstatuotų, jog yra unikalūs. Nes unikalumas kiekvieną iš mūsų daro ypatingą. Galbūt tai kokius mes turime bruožus, neturi kiti.

Kai visi papasakojo, paprašiau, kad surašytų savo asmens ugdymosi planą, susijusį su jau minėtais įgūdžiais ir pranašumais, bei atsakytų į klausimus: Ko man reikia, kad išsiugdyčiau šį įgūdį? Kaip man reikėtų pasikeisti, kad šitaip įvyktų? Kieno pagalbos man prireiks? Kaip sužinosiu, kad tai jau pasiekiau?

Pastebėjimai, refleksija.

Į antrąjį užsiėmimą mokiniai atėjo drąsesni. Pratimo eigoje, kai reikėjo piešti, vienas mokinys nedrįso piešti, teikdamas, jog : Aš nemoku piešti ir aš toks nebūsiu, koku noriu būti“.Aš paaiškinau, kad užduočiai atlikti nereikia meninių sugebėjimų. Su vaikais prisiminėm vieną iš taisyklių, kad reikia padėti vienas kitam. Tada vaikai pradėjo kalbinti, kad šis atliktų užduotį, kad visi nemokame piešti, kad pasvajoti ir nupiešti save koku noriu būti yra vienas malonumas.

Šioje situacijoje nebuvo tinkamai pasiruošusi motyvuoti mokinį. Pasinaudojau grupės nariais, kad padėtų įkalbinti draugą.Jaučiau palengvėjimą, kad vaikų pagalba pavyko motyvuoti grupės dalyvį. Privalau daugiau tokių klaidų nedaryti.

Pasakojime apie savo bruožus, įgūdžius, vaikai sunkiai priskyrė teigiamus sau bruožus. Jie patys teigė, kad lengviau būtų pasakoti apie save neigiamai.

Mano manymu šis užsiėmimas, praėjo neblogai. Mačiau „ugneles“vaikų akyse, kai kiekvienas sau sakė, kad yra unikalus ir nepakartojamas. Manau šio užsiėmimo metu, vaikai šiek tiek pažino save, atpažino savo teigiamus bruožus, įvertino save, buvo reiklūs sau sudarydami ugdymosi planus.

TREČIAS UŽSIĖMIMAS

Savęs pažinimas – mano šeima

1. Mano kasdienybė ir aplinka
2. Aš ir mano šeima, jos vaidmuo
3. Asmeninė ir tėvų atsakomybė dėl netinkamo elgesio, psichotropinių medžiagų vartojimo

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, žymekliai, rašikliai, mokinių užrašų knygutės

Trukmė: 45 minutės

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Prieš pradėdant nagrinėti apie šeimą, pirmiausiai su vaikais aptariau klausimą „Kas yra šeima?“.

Vaikams akcentavau, kad šeima, kurioje mokinys gyvena, yra labai reikšminga per visą jo gyvenimą : nuo vaikystės iki senatvės. Kartu su vaikais „minčių lietaus „ būdu aiškinomės, iš ko

susideda šeima, kas šeimoje būna vertingiausia, koks šeimos gyvenimo būdas, kuo domisi šeima?

Išdalinau vaikams po popieriaus lapą ir paprašiau, kad vienoje lapo pusėje jie nupieštų konkrečią savo kasdienybę, kartu įtraukiant ir kasdienybę šeimoje, o kitoje lapo pusėje, ką norėtų pakeisti savo gyvenime. Paprašiau savanorio, kad papasakotų savo situaciją. Tada mokinys, kuris papasakojo apie savo kasdienybę, turėjo atsisėsti, o kiti suvaidinti jo kasdienybę tiek asmeninę, tiek šeimoje. Tada visi kartu aptarėme, kokias matome problemas, ieškojome realių sprendimų, ką ir kaip galima būtų pakeisti jo gyvenime. Savanorių atsirado ir daugiau. Jų buvo 3.

Pastebėjimai, refleksija.

Viena mergaitė į užsiėmimą neatėjo. Pasisveikinimo rituale ir savo jausmų apibūdinime pastebėjau tai, kad trys vaikai apibūdino taip: Jaučiuosi susidomėjęs kas dabar bus? Penki vaikai jautėsi linksmi, du susimąstę. Tai neblogas rezultatas palyginus pagal pirmą užsiėmimą, kuriame dauguma atsakymų buvo, aš jaučiuosi nežinomybėje, pavargęs. Manau mokiniams patinka programėle ir greitai adaptuojasi.

Iš namų rizikos vaikai atsineša visokiausius išgyvenimus – ir pozityvius ir negatyvius, nereikšmingus ir sunkius. Šį užsiėmimą pasirinkau norėdama sudaryti progą vaikams paaiškinti, kas yra šeima ir kokia yra jo šeima, kad suvoktų šeimą kaip bendruomenę, kurioje jie gyvena, analizuotų šeimos vertybes, gyvenimo būdą, bei interesų ypatumus. Man svarbu buvo sudaryti galimybę vaikams pasvarstyti apie savo gyvenimą ir artimus jiems žmones. Kokie jų įpročiai, rutinos. Nes kai dalijamės savo išgyvenimais su kuo nors kitu, turime galimybę apmąstyti ir išsiaiškinti tai ką patyrėme ir ką galime pakeisti. Šiam užsiėmimui atsiminiau psichodramos taikymo modelius, ir norėdama įsitikinti veiksmo modelio veiksmingumu, pasiūliau neužsirašyti, o suvaidinti situaciją ir tokiu būdu ieškoti problemų sprendimo galimybių.

Bijojau, kad vaikai nenorės kalbėti apie savo šeimą. Mane sujaudino vienas pasakojimas. Vienas berniukas iš socialinės rizikos šeimos prisipažino, kad jo mama vartoja alkoholį ir jis gyvena pas tėtį. Yra susirūpinęs mama ir labai norėtų, kad jo mama nevartotų alkoholio. Savo situacijos sprendime mato, kad jei jis paliks mamą, bus visada pas tėtį, mama jo pasiilgs, nebevartos alkoholio ir galės grįžti pas mamą. Tam berniukui paaiškinau, kad jis su mama negali nutraukti santykių, o dėl alkoholio vartojimo su mama dirba socialinis darbuotojas. Iš šios situacijos, supratau, kad dirbant su rizikos vaikais, reikalinga dirbti ir su jo šeima, t.y vesti užsiėmimus tiek vaikams, tiek tėvams. Kitu atveju vaikas nepamatęs teigiamų rezultatų, gali labai nusivilti, ir toliau nepriimtina elgtis.

KETVIRTAS UŽSIĖMIMAS

Priklausymas grupei – „Kitų žmonių jausmai“

1. Emocijų jausmų nustatymas ir įvardijimas
2. Kitų žmonių jausmai
3. Empatija (užjausti)

Priemonės: Po vieną pratimo „Kitų žmonių jausmai“ pagalbinio lapo kopija 3 žmonių grupei.

Pratimo „Kitų žmonių jausmai“ pagalbinis lapas

Emocija, jausmas	Kaip tai gali būti išreikšta	Kaip į tai reaguoja kiti
Pvz: Džiaugsmas	Šokinėja, apkabina kitus, šaukia.	Sako „puiku“, „pavyko“, prisijungia prie besilinksminančiojo, pasityčioja iš besidžiaugiančiojo

Trukmė: 45 minutės

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Paprašiau „minčių lietaus“ būdu išvardyti 10 jausmų ir surašome popieriaus lape. Vaikų paprašiau nurodyti keletą situacijų, kad jautė tokius jausmus ir pademonstruoti, kaip juos reiškė. Kai visi pavyzdžiai buvo aptarti, paklausiau mokinių, kaip jie reaguotų į tokią kitų žmonių jausmų raišką, kokie tada būtų jų jausmai? Vyko aptarimas.

Po aptarimo paskirsčiau mokinius į grupes po 3. Išdalinau kiekvienai grupei po vieną pagalbinį pratimo lapą. Paaškinau ir pateikiau pavyzdį. Tada paprašiau kiekvienos grupės pasirinkti po 4 jausmus iš pateikto sąrašo arba savo nuožiūra sugalvoti ir užpildyti pagalbinio lapo lentelę, pateikiant verbalinių ir neverbalinių pavyzdžių. Tam skyriau 15 minučių.

Kai visi užpildė lentelę, visi kartu aptarėme po vieną pavyzdį iš kiekvienos grupės. Mokinių klausiau: kada lengva suprasti kitų žmonių jausmus, kada sunku? Ko galėtume pasimokyti, kaip reaguoti į kitų žmonių jausmus? Vyko diskusija.

Pastebėjimai, refleksija

Sakoma, kad jei paauglys pradeda vartoti alkoholį ar kitas psichotropines medžiagas, dažniausiai jis turi problemų dėl savo jausmų, o ne dėl proto. Šį užsiėmimą pasirinkau, nes yra labai svarbu vaikus mokyti atpažinti savo jausmus, sugebėti reikšti savo emocijas. Taip labai

svarbu ugdyti kitų žmonių jausmus, užjausti, nes kol jausmas neatpažintas ir neįsisąmonintas, jo negalime kontroliuoti. Tik tada kai aš suvoki, kas vyksta su manimi, aš galiu valdyti savo jausmus.

Šiame užsiėmime nebuvo 2 vaikų. Mokiniai norėjo pratimo. Didelis šurmulyš ir daug juokėsi, kai vaikai demonstravo emocijas. Leidau pasijuokti. (nelengva su rizikos vaikais išlaikyti rimtį). Tačiau vėliau visi nurimo ir patys klausėsi toliau. Kai paklausiau mokinių, kaip jie reaguotų į tokią kitų žmonių jausmų raišką, kokie tada būtų jų jausmai? Vaikai susimąstė, keletą minučių pagalvojo, bei pradėjome diskutuoti. Bendraudama su vaikais pastebėjau tai, kad kuo daugiau sutapatinu save su paaugliu, kalbu jam priimtinu tonu, tuo daugiau jis pradeda klausyti manęs.

PENKTAS UŽSIĖMIMAS

Rizikos situacija – Girtuokliavimas

1. Kas žinotina apie psichiką veikiančias medžiagas.
2. Alkoholinių ir nealkoholinių gėrimų reklama
3. Priimti bendrus sprendimus bendradarbiaujant grupėje.

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, žymekliai.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Prieš pradėdant pratimą pirmiausiai su vaikais aptarėme kas tai yra psichiką veikiančios medžiagos. Paminėjau, kad Ventos miestelyje, nepaisant to, kad daro didelę žalą sau, vis daugiau paauglių vartoja psichotropines medžiagas. Tada paprašiau visų mokinių „minčių lietaus“ būdu išvardyti visus alkoholinių ir nealkoholinių gėrimų pavadinimus. Visa tai surašėme lape. Tada gėrimus sukrstėme į grupes: „gero skonio“, atgauk jėgas“, „jei geri atrodo seksualiai“, „jei geri atrodo suaugęs“, „jei geri atrodo nevykelis“. Susiskirstėme į grupes. Tada paprašiau, kad grupelės sukurtų žmogaus, reklamuojančio nealkoholinį gėrimą įvaizdį. Kiekviena grupelė pristatė visiems savo reklamo ir padiskutavome: kaip reklama veikia gerti tam tikrus gėrimus? Kokie įvaizdžiai daro įspūdį? Ką žino apie ne tokį rizikingą alkoholio vartojimą? Priėmėme bendrą grupės sprendimą – *Kad alkoholio reklama neigiamai veikia tiek vaikus, tiek paauglius, tiek suaugusius.*

Pastebėjimai, refleksija

Paauglių požiūris į psichoaktyvių medžiagų vartojimą yra skirtingas, nes kiekvienas turi savo nuomonę, paremtą draugų pasakojimais, matytais filmais, skaityta literatūra, matyta reklama, bei asmenine patirtimi. Šį pratimą pasirinkau norėdama ugdyti mokinius kritiškai analizuoti reklamos įtaką asmeniniam požiūriui į alkoholio vartojimą.

Atliekant pratimą, pastebėjau, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų vardino daugiau nealkoholinių gėrimų, o vaikai kurių tėvai nėra įtraukti į socialinės rizikos šeimų auginančius vaikų apskaitą, vardijo daugiau alkoholinius gėrimus. Tai galima teigti, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų matydami daugiausiai tėvus geriančius alų ar naminukę, apie kitokius gėrimus net nesidomi, nes to nemėgsta jų tėvai, ir yra nepaklausūs. Ir atvirkščiai.

ŠEŠTAS UŽSIĖMIMAS

Kasdieninė situacija – „Nebijok pasakyti NE“

1. Atsisakymo įgūdžiai
2. Tvirtai pasakyti „Ne“
3. Įvardyti savo jausmus
4. Numatyti savo poelgių pasekmes.

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Prieš pradėdant pratimą vaikams pasakiau, kad šiandien mokisimės atsisakyti, bei išstarti žodelį „NE“. Tada suskirščiau mokinius po 2 ir paprašiau, kad kiekviena pora sugalvotų po situaciją, kurioje būtų pasiūlymas ir atsisakymas. (Pvz: draugas (ė) siūlo kur nors eiti, užuot daryti namų darbus). Kai situacijos buvo sugalvotos, paprašiau mokinių, kad suvardintų savo situaciją du kartus, pasikeičiant vaidmenimis. Tada aptarėme su visa klase: Kaip jaučiasi žmogus sakydamas „NE“? Kaip jaučiasi žmogus kuriam pasakoma „NE“? Kas gali atsitikti, jei jūs pasakote „NE“?

Pastebėjimai, refleksija

Vaikai į užsiėmimą atėjo linksmi. Kol laukėme visų susirenkančių, vaikai vis klausė, ką šiandien darysim? Mums labai įdomu? Kai pasakiau, kad mokisimės sakyti „NE“, vaikų reakcija buvo – „O, geras“.

Vaikai situacijas sugalvojo gana lengvai, tačiau, kai suvardinti reikėjo, buvo daug šurmulio, užgauliojimų, pikto juoko. Teko priminti sukurtas taisykles. Tik pratimui įpusėjus, vaikai aprimo ir pradėjo diskutuoti.

Žinojau, kad šis užsiėmimas bus nelengvas, ypaė su rizikos vaikais. Sunku buvo išlaikyti vaikų rimtį. Vis kylo klausimas: kaip galima per 45 minutes išmokyti rizikos vaiką socialinių įgūdžių, jei visiems, ne tik vaikams yra sunku pasakyti „NE“, bei apginti savo interesus. Manau šį užsiėmimą reikėtų pakartoti.

SEPTINTAS UŽSIĖMIMAS

Savimonė – „Kaip atsispirti spaudimui“

1. Atsispirti kvietimui, kartais, net ir spaudimui vartoti psichotropines medžiagas
2. Atpažinti spaudimo būdus
3. Atkakliai ginti savo nuomonę

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Padalinau kiekvienam po popieriaus lapą. Paprašiau mokinių „minčių lietaus“ būdu surašyti lape visus jiems girdėtus posakius, kuriais siekiama įtikinti žmones vartoti psichotropines medžiagas. Pvz: Nebūk mažvaikis..., nuo tiek nieko neatsitiks..., tau reikia atsipalaiduoti...

Mokinius suskirščiau poromis ir paprašiau, kad sugalvotų atsakymus į kiekvieną posakį, pradedant žodžiais „Aš nenoriu, nes... Tada paprašiau mokinių pasipraktikuoti: grupės nariai paeiliui būna įtikinėtojai, o kiti bando atsispirti įtikinėjimams. Savanorių paprašiau suvaidinti. Po vaidinimo aptarėme, kaip jautėsi įtikinėdami? Kaip reagavo į atsisakymą? Kaip jautėsi atsisakydami?

Pastebėjimai, refleksija

Šį užsiėmimą pasirinkau, todėl, kad kaip žinia, vartoti psichotropines medžiagas paaugliai pradeda dažniausiai ne vieni, o draugų, grupės, kuriai priklauso kompanijoje. Grupėse, draugų tarpe dažniausiai ir patiriamas spaudimas. Atsisakyti būna labai sunku, ypaė jei nori susitapanti su grupe, ar draugu.

Mokiniam yra perteikiama būtina teisingam asmenybės ugdymui medžiaga, pradedant rūkymo prevencija, įtraukiant dorovinio ugdymo, alkoholio, narkomanijos prevencijas ir kt. Tačiau prieštaraujant galima teigti, kad ir dabar tai stengiamasi daryti, bet ne taip vaisingai, kaip norėtume. Manau problema – neteisinga informacijos pateikimo forma. Paskaitos, pamokos, trumpi užsiėmimai ar diskusijos nėra vaisingi. Manau tai turi „jaugti į kraują“. Be to, žinojimas, tai dar nereiškia elgesio modelio formavimo. Pvz: Rūkantieji žino apie plaučių vėžį, tačiau

visvien išleidžia begales pinigų ir neatsisako šio įpročio ir net vyrauja tendencija vvardinti tai prestižo reikalu, bendravimo priemone, gyvenimo malonumu, nes gyvename tik vieną kartą.

AŠTUNTAS UŽSIĖMIMAS

Kasdieninė situacija – „Kas yra konfliktas?“

1. Apibūdinti konfliktą
2. Konfliktai, kaip psichiką veikiančių medžiagų vartojimo pasekmė
3. Konfliktų sprendimas

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Pirmiausiai paprašiau mokinių, kad apibūdintų, kaip jie supranta konfliktą. Kada dažniausiai vyksta konfliktai? Kokia yra psichiką veikiančių medžiagų vartojimo pasekmė? Po apibudinimo, mokinius suskirsčiau poromis, padalinau po tuščią popieriaus lapą ir paprašiau, kad kiekviena pora aprašytų konfliktinę situaciją, kurią jie yra patyrę. Tada kiekviena pora papasakojo apie savo konfliktines situacijas. Visi kartu analizavome apie galimus konflikto sprendimų būdus, bei tarėmės, kurį sprendimą pasirinkti. Vyko diskusija.

Pastebėjimai, refleksija

Užsiėmimas prasidėjo gana triukšmingai. Buvo įžeidinėjimų, atsikirtinėjimų. Kaip pagal paruoštą užsiėmimo temą, vyko konfliktinės situacijos. Teko prisiminti sukurtas taisykles. Vaikai gana lengvai aprašė po konfliktines situacijas. Įdomu tai, kad daug diskutavome konfliktų sprendimo būduose. Ir daugiausiai sprendimų ieškojo dvi triukšmingumu pasižyminčios merginos. Žinojau, kad jos dažnai konfliktuoja su mama (šeima įtraukta į socialinės rizikos šeimų auginančius vaikus apskaitą), prieštarauja pedagogams. Vadinasi jos nemokėjo spręsti konfliktus ir šis užsiėmimas jas sudomino. Galima teigti, kad šios merginos nori pasikeisti, tačiau joms tai padaryti niekas iš joms artimos aplinkos, nei tėvai, nei soc. Pedagogė, nei pedagogai nepadėjo, nepaskatino. Iš to akivaizdžiai matosi, kad mokyklos darbuotojai mažai skiria dėmesio vaikams iš socialinės rizikos šeimų.

Šį užsiėmimą pasirinkau todėl, kad konfliktai yra kasdieninė mūsų gyvenimo dalis. Vaikai, kurie nuolat patiria konfliktus su savo tėvais, mokytojais bei draugais, nemoka konstruktyviai spręsti susidariusias problemas, yra nuolat įsitempę. Dažnai tokie mokiniai pradeda rūkyti, pradeda blogai lankyti mokyklą, atsipalaidavimui pasirenka alkoholinius gėrimus, o blogiausiai – griebiasi narkotikų. Vaikai turintys problemų, visada kaltina draugą, todėl būtina ugdyti rasti problemų sprendimo būdus. Aišku priimtinausias konflikto sprendimas yra toks, kai abi pusės iš susidariusios padėties pralaimėjusios ar laimėjusios, tačiau konflikto sprendimas yra bendravimo

procesas ir ne visus konfliktus galima išspręsti. Tačiau beveik kiekviename konflikte slypi teigiamas potencialas. Nesvarbu, ar sprendimas buvo rastas ar ne, bendravimas padėjo konflikto sprendimo dalyviams tobulėti, kai ko išmoksi ir geriau suprasti vienas kitą.

DEVINTAS UŽSIĖMIMAS

Poreikiai, teisės ir atsakomybė – „Eiti į mokyklą“

1. Atsakomybė
2. Kūrybiškai ir kritiškai mąstyti
3. Spręsti problemas

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai, 3 užrašai: „Mane skatina eiti į mokyklą“, „Mane verčia praleisti pamokas“, „jokios įtakos“. Vieta, sustojimui į eilę.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Pirmiausiai aptariame mokyklos lankomumą. Tada taikydami „minčių lietaus“ būdu paprašiau mokinių nurodyti priežastis, kodėl jie eina į mokyklą ir surašyti pateiktas mintis (pvz: susitikti su draugais, įgyti žinių ir t.t. kairėje tuščio lapo pusėje. Tokiu pat būdu dešinėje lapo pusėje surašyti, kodėl jie nelanko mokyklos (pvz: serga, draugų paskatintas, pramiega ir t.t.).

Tada sudariau tris eiles su užrašais: „Mane skatina eiti į mokyklą“, „Mane verčia praleisti pamokas“, „jokios įtakos“ viduryje. Kai garsiai perskaičiau 7 mokyklos aspektus (pamokos, mokytojai, kiti mokiniai, pertraukos ir pietų metas, mokyklos būreliai ir komandos, aplinka mokykloje, namų darbai). Mokiniai stėjo būtent į tą eilę, kuri atspindėjo jų požiūrį. Kiekvienoje eilėje padėjau po tuščią popieriaus lapą. Teigiamoje pusėje rinkdamiesi mokyklos aspektus turėjo užbaigti sakinį: „mums patinka, kai..., neigiamoje pusėje – „Mes norėtume...“ Tada aptarėme, kaip gali būti sudarytos skatinamosios sąlygos ir sumažinta neigiamų veiksmų.

Pastebėjimai, refleksija

Pratimo metu, idomu tai, kad vardinant mokyklos aspektus, visi mokiniai stėjo į eilę su užrašu „Mane skatina eiti į mokyklą“, kai buvo pasakoma pietų metas, į eilę „Mane verčia praleisti pamokas“- namų darbai, o likusieji aspektai – jokios įtakos mokiniams nedarė.

Tai ir patvirtina mano matytus faktus mokykloje. Kai užėinu į mokyklą, pertraukų metu, pastebiu, kaip mokiniai nusirašinėja slapčia klasėse, koridoriuje. Ne kartą bandžiau įsivaizduoti, kas nutiktų, jei staiga mokiniams nebereiktų ruošti namų darbų. Manau tada mokiniai laisviau jaustųsi pamokose, nesijaudintu dėl neatliktų užduočių, gal būt pagerėtų mokyklos lankomumas, tačiau sumažėtų atsakomybės jausmas. Gavę daug laisvo laiko, dauguma nerastų motyvacijos mokytis, sumažėtų atidumas. Žinių patikros vistiek išliktų, tačiau be kasdieninių namų darbų mokiniai vis atidėliotų pasiruošimą kontroliniui paskutinei dienai, o tada nesugebėtų nei fiziškai,

nei protiškai įveikti tokių tempų. Tai visgi, aš prieinu prie tos nuomonės, kad namų darbai reikalingi.

DEŠIMTAS UŽSIĖMIMAS

Poreikiai, teisės ir atsakomybė – „Kodėl reikalingi namų darbai“

1. Spręsti problemas
2. Atsakomybė

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Prieš pradėdant pratimą, paaiškinau klasei, kad šis užsiėmimas suplanuotas siekiant teisingai įvertinti namų darbų reikšmę trūkumus ir pranašumus. Mokinius suskirstiau į 3 grupes. Kiekvienai grupei įteikiau po popieriaus lapą ir rašiklį. Tada 1 grupė turėjo surašyti visus teigiamus ir neigiamus dalykus, susijusius su namų darbais mokinių požiūriu. 2 grupė turėjo surašyti visus teigiamus ir neigiamus dalykus, susijusius su namų darbais, šeimos požiūriu. 3 grupė grupė turėjo surašyti visus teigiamus ir neigiamus dalykus, susijusius su namų darbais, mokyklos požiūriu.

Iškabinus užpildytus lapus, aptarėme panašumus ir skirtumus. Išsiaiškinę kiekvienos grupės požiūrį, paprašiau visų mokinių nurodyti pagrindines problemas, susijusias su namų darbais. Tada pasinaudodama problemų sprendimo modeliu, iš eilės aptarėme: aiškiai apibrėžėme problemą, nurodėme problemos priežastis, ieškojome galimų sprendimų būdų, atsakomybę už veiksmus, numatome rezultatus.

Pastebėjimai, refleksija

Šį užsiėmimą pasirinkau todėl, kad namų darbai nepatinka ne tik vaikams. Daugumai mokyklinio amžiaus vaikų tėvams, jie yra dažno susierzinimo priežastis. Tėvai dažnai padeda vaikams ruošti namų darbus, arba visai nekreipia dėmesio į užduotas užduotis. Man buvo labai įdomu, kodėl vaikai neruošia namų darbų. Nuomonių buvo įvairių, kad trūksta laiko, per sunku, noriu atkeršyti tėvams, yra už mane gudresnių, nesuprantu ir darau su klaidom, todėl visai geriau nedaryti, visvien nusirašysiu, kiek besisitengsiu visvien blogai. Daugiausiai panašiu buvo, kad nepasitiki savo namų darbų atlikimo teisingumu. Iš to galima sakyti, kad rizikos vaikai jaučia nepilnavertiškumo jausmą, nes kiti padaro už juos geriau, juos pagiria. Manau, kad rizikos vaikams reikalingas paskatinimas, kad atliktų namų užduotis. Tai turėtų padaryti pedagogai. Pedagogai turėtų daugiau dėmesio skirti rizikos vaikams, motyvuoti, pagirti netgi už kiekvieną išsedėtą pamoką, o nenumoti į juos ranka sakydami „Tavo reikalas, aš pavargau tau aiškinti“.

VIENUOLIKTAS UŽSIĖMIMAS

Savimonė – „Savęs apibūdinimas“

1. Teigiamai apibudinti save
2. Teigiamai apibudinti kitą žmogų, jo laimėjimus

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Paprasčiau mokinių raštu apibudinti save užbaigdami sakinius: Trys mano savybės, kurios man patinka..., Mano teigiamos savybės yra..., Mano ypatingi gebėjimai yra..., Man atrodo, kad darbas, kurį aš gerai dirbčiau, galėtų būti..., nes.... Tada paprasčiau, kad kiekvienas mokinys, ne ilgiau, kaip per porą minučių apibūdintų asmenį, kuriuo žavisi: papasakoti, jo gyvenimo istoriją (neminint nei vardo, nei pavardės), aptarti pagrindines jo savybes, bei laimėjimus.

Tada su vaikais aptarėme kuri užduoties dalis buvo sunkiausia? Kas vertė jaustis nepatogiai?

Pastebėjimai, refleksija

Šį užsiėmimą pasirinkau todėl, kad neigiamo savęs vertinimo pasekmės tai pasitykėjimo savimi trūkumas, neveiklumas, bendravimo sunkumai, iškreiptas savęs ir kitų matymas, nelaimingas asmeninis gyvenimas. Visa tai sąlygoja tiek nelankyti mokyklos, neruošti namų darbų.

Šio pratimo metu vaikai labai sunkiai rašė savo teigiamas savybes, gebėjimus. Tai galima teigti, kad jie girdi tik kokie jie yra blogi, neklaūžados. Šie vaikai mažai girdi pagirimų, bei kokie jie yra unikalūs. Kai apibūdino asmenis, kuriais jie žavėjosi, jų veide matėsi švytėjimas ir skausmas, kadangi taip žavisi ne jais. Todėl būtina, turėjau aiškinti, kad suprastų, kad yra žmonių kurie juos myli, jais žavisi, kad yra unikalūs, ir turi daug teigiamų savybių, bei apie juos gali teigiamai pasakyti. Tam įsitikinti, pažaisime žaidimą, kitame užsiėmime.

DVYLIKTAS UŽSIĖMIMAS

Pasitikėjimas savimi

1. Sužinoti apie save teigiamų bruožų

Priemonės: A4 formato popieriaus lapai, rašikliai.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Pratimo pradžioje, padalinau po tuščią popieriaus lapą ir paaiškinau, kad visi sutinkam jau 12 kartą, ir vienas kitą jau pažįstam. Šio pratimo metu visi mokiniai sužinos apie save teigiamų dalykų. Tada kiekvienas grupės narys savo lapo viršuje užrašė savo vardą. Lapą siuntė sekančiam mokiniui. Tai darė visi. Mokiniai, lape turėjo užrašyti teigiamą bruožą to grupės nario, kurio lapą turėjo. Tada vėl siunčia kitam grupės nariui ir taip kol apėjo ratu. Tada visi perskaitė apie save teigiamų dalykų (apie tai, ką apie juos manė kiti grupės nariai). Vyko aptarimas. Po aptarimo pasakiau mokiniams: Kad kai turės kokių sunkumų, jausis nepilnaverčiais, pasiimtų tą popieriaus lapą, kur surašyti teigiami brožai ir savybės apie juos ir perskaitytų. Tai sukels pasitikėjimą savo jėgomis.

Pastebėjimai, refleksija

Pasitikėjimas savimi, ar tiesiog savigarba yra vienas svarbiausių socialinių įgūdžių, suteikiantis žmogui stabilumo, komforto ir saugumo jausmą. Tai sudėtingai išugdoma, tačiau lengvai prarandama savybė. Visi norime būti užtikrinti ir pasitikintys savo jėgomis, tačiau vos patyrę nesėkmę, imame abejoti savimi, manyti, kad esame nieko verti, nesugebame net paprasčiausių dalykų. (dažnai taip jaučiasi rizikos vaikai). Nepasitikintys savimi mokiniai yra itin susirūpinę aplinkinių vertinimu, todėl jie bijo nesėkmės, vengia rizikuoti, būna blogos nuotaikos, sunkiau bendrauja su aplinkiniais, nes mano esantys prastesni už juos, jautriai reaguoja į bet kokią kritiką. Tačiau kita vertus, net aiškiai savimi pasitikintys žmonės visada turi kokių nors svarbių gebėjimų (pvz: yra nuoširdūs, ištikimi, draugiški). Šį pratimą pasirinkau todėl, kad norėjau, kad mokiniai apie save girdėtų ne tik neigiamų dalykų ir jaustųsi menkaverčiais, bet kad ir sužinotų apie save vien teigiamų dalykų ir sustiprinti pasitikėjimą savimi ypač tada, kai jiems būna sunku.

TRYLIKTAS UŽSIĖMIMAS

Poreikiai, teisės ir atsakomybė – Mano ir kitų teisės ir pareigos

1. Nustatyti ir pripažinti savo ir kitų teises
2. Suvokti atsakomybę
3. Suvokti pareigą

Priemonės: Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos santraukos kopijos, A4 formato popieriaus lapai, rašikliai.

Trukmė: 45 minutės.

Eiga: Prieš pradėdant užsiėmimą, pranešiau, kad šiandien kalbėsime apie vaikų teises, kad stengsimės suvokti savo ir kitų teises, bei pareigas. Paprašiau, kad išvardintų. Tada išdalinau mokiniams Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos santraukos kopijas ir paprašiau, kad kiekvienas perskaitytų po vieną iš teisių. Kai mokiniai perkaitė po vieną teisę, tada aptarėme, kaip

jaučiasi turėdami savo teises. Po aptarino, paprašiau, kad išvardintų savo pareigas ir padalinau po tuščią popieriaus lapą. Tada paprašiau, kad visi mokiniai popieriaus lape nusipieštų langą iš keturių dalių. Viename lange surašytų, kokias turi pareigas, kitoje lango dalyje surašytų kokias žino savo pareigas, kitame lango dalyje – kokių pareigų reikalauja kiti ir paskutinėje lango dalyje – ką pats (i) norėčiau keisti. Po surašymo mokiniai perskaitė ką užrašė. Tada vyko aptarimas, analizė, bei galimų sprendimo būsų ieškojimas.

Pastebėjimai, refleksija

Prieš užsiėmimą, kai pasakiau, kad kalbėsime apie vaikų teises, mokinių reakcija buvo priešiška- „pradės dabar“, tačiau užsiėmimui įpusėjus, vaikų susidomėjimas buvo gana didelis. Patiko tai, kad mokiniai drąsiai išsakė savo nuomonę, ką norėtų keisti. Mokinių išvardintos pareigos žodinių būdu buvo gana panašios, ir niekas nepaminėjo, kad yra pareiga gerbti suaugusius, klausyti tėvų. Atliekamų pareigų panašumas, rodo, kad namuose vaikų pareigos yra tos pačios nuo pat vaikystės. To paties reikalaujant iš vaiko ištisus metus yra įkyru. Todėl vaikams atliekant tą patį per taptį, nusibosta ir jie tada pradeda nebevykdyti ir sąmoningai užmiršti savo pareigas, bei atsakomybę. Tada patys kaltiname vaikus, kad jie vis tik reikalauja, o savo pareigas neatlieka. Tai apibendrinama, galiu drąsiai sakyti, kad pareigas, vaikams reikia keisti. Keičiant pareigas, vaikams nebūtų nuobodu ir tai motyvuotų juosjų atlikimui.

KETURIOLIKTAS UŽSIĖMIMAS

Pabaiga

1. Nagrinėtų temų aptarimas – vertinimo anketos užpildymas
2. Anketos užpildymas
3. Apdovanojimai

Priemonės: Anketa, vertinimo anketa, dovanėles

Trukmė – 45 min.

Eiga: Sustojome ratu. Kiekvienas pasisveikinome, pasakėme savo vardą ir kaip jautėmės. Susėdome į vietas.

Per paskutinį užsiėmimą, aptarėme nagrinėtas temas. Įvertinant savo veiklą, nustatant savo klaidas ir nesekmes, kas leistų gerinti užsiėmimų kokybę ateityje, atlikau lankiusių paauglių gyvenimo įgūdžių ugdymo programą anketinę apklausą. Tada paprašiau, kad mokiniai užpildytų tokias pačias anketas, kaip ir per pirmą užsiėmimą. Kai mokiniai užpildė anketas, Vaikams padėkojau už dalivavimą, kiekvieną pagiriau ir įteikiau po dovanėlę.

Pastebėjimai, refleksija

Paskutinio užsiėmimo metu, vaikai buvo itin drausmingi. O kai pagiriau ir įteikiau dovanėles, mokiniai buvo itin emocingi ir laimingi. Mane nustebino, tai, kad trys merginos paprašė, kad norėtų dar tokių užsiėmimų ateityje. Pajutau begalinį palengvėjimą, nes tai reiškia, kad mano vedama gyvenimo įgūdžių ugdymo programa pavyko. Ir mielai pravesčiau užsiėmimus dar kartą.

P.S. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos remėjas – Ventos moterų klubas „Amazonės“